

VŠB-Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta

WD-55-07-1

Regionální disparity v územním rozvoji ČR – jejich vznik, identifikace a eliminace

TEORIE, IDENTIFIKACE, KLASIFIKACE A HODNOCENÍ REGIONÁLNÍCH DISPARIT

Průběžná výzkumná zpráva

Ostrava, 2008

OBSAH

1 ÚVOD.....	4
1.1 <i>Zaměření a cíle výzkumného úkolu.....</i>	4
1.2 <i>Úvod do problematiky disparit a regionálních disparit .....</i>	5
2 DEFINICE A POJETÍ DISPARIT	6
2.1 <i>Výchozí definice disparit .....</i>	6
2.2 <i>Přístupy k identifikaci a hodnocení disparit.....</i>	6
3 TEORIE A METODOLOGIE DISPARIT A REGIONÁLNÍCH DISPARIT	8
3.1 <i>Filozofická a systémová východiska regionálních disparit.....</i>	8
3.2 <i>Regionální disparity v teoriích regionálního rozvoje.....</i>	9
3.2.1 <i>Časové hledisko regionálních disparit.....</i>	11
3.2.2 <i>Měřitelnost regionálních disparit.....</i>	12
3.2.3 <i>Teritorialita regionálních disparit .....</i>	13
3.2.4 <i>Hledisko ovlivnitelnosti regionálních disparit .....</i>	14
3.2.5 <i>Hledisko dopadů regionálních disparit.....</i>	15
3.2.6 <i>Hledisko způsobu vzniku regionálních disparit.....</i>	15
3.2.7 <i>Hledisko nekvantifikovatelných sfér sledování regionálních disparit.....</i>	16
4 Klasifikace regionálních disparit.....	17
4.1 <i>Klasifikace regionálních disparit v publikacích různých autorů.....</i>	17
4.2 <i>Východiska klasifikace regionálních disparit.....</i>	18
4.3 <i>Specifikace typů regionálních disparit podle věcného hlediska .....</i>	19
4.4 <i>Základní klasifikace regionálních disparit.....</i>	20
5 IDENTIFIKACE a DEKOMPOZICE REGIONÁLNÍCH DISPARIT.....	21
5.1 <i>Pojetí a dekompozice systému sledování a hodnocení regionálních disparit v České republice .....</i>	21
5.2 <i>Zdroje informací o regionálních disparitách .....</i>	22
5.2.1 <i>Zdroje informací pro výstavbu a formování obsahu systému sledování a vyhodnocování regionálních disparit.....</i>	22
5.2.2 <i>Zdroje informací pro sledování a hodnocení regionálních disparit .....</i>	23
5.3 <i>Návrh vymezení a dekompozice systému sledování a hodnocení disparit....</i>	24
5.3.1 <i>Dekompozice regionálních disparit v oblasti sociální .....</i>	25
5.3.2 <i>Dekompozice regionálních disparit v oblasti ekonomické.....</i>	27
5.3.3 <i>Dekompozice regionálních disparit v oblasti územní .....</i>	29
6 Metody hodnocení regionálních disparit v ČR.....	34
6.1 <i>Používané metody hodnocení regionálních disparit v ČR a ve světě .....</i>	34
6.2 <i>Vybrané metody měření a hodnocení regionálních disparit .....</i>	35
6.2.1 <i>Identifikace a kvantifikace proměnných .....</i>	36
6.2.2 <i>Tvorba a výpočet indexu disparity .....</i>	37
7 REGIONÁLNÍ DISPARITY V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ.....	40
7.1 <i>Regionální disparity a soudržnost v Evropské unii.....</i>	40

7.1.2	Koncept soudržnosti v EU	40
7.1.3	Pojetí disparit z pohledu soudržnosti.....	41
7.1.4	Klasifikace regionů v EU pro sledování disparit	42
7.2	<i>Data a ukazatele pro hodnocení regionálních disparit v EU.....</i>	<i>43</i>
7.2.1	Výchozí datová základna pro hodnocení disparit v EU.....	43
7.2.2	Ukazatele pro hodnocení ekonomické, sociální a územní soudržnosti Evropské unie	44
7.2.3	Ukazatele pro hodnocení plnění cílů Lisabonské strategie	45
7.3	<i>Pojetí, klasifikace a využívání regionálních disparit v zemích střední Evropy</i>	<i>47</i>
7.3.1	Regionální disparity v Maďarské republice.....	47
7.3.2	Regionální disparity ve Spolkové republice Německo	50
7.3.3	Regionální disparity v Polské republice.....	52
7.3.4	Regionální disparity v republice Rakousko	55
7.3.5	Regionální disparity ve Slovenské republice	57
8	ZÁVĚRY A DALŠÍ ORIENTACE VÝZKUMU REGIONÁLNÍCH DISPARIT ..	60
8.1	<i>Závěry k teorii, pojetí, identifikaci, klasifikaci a hodnocení disparit a regionálních disparit.....</i>	<i>60</i>
8.2	<i>Další orientace výzkumu regionálních disparit .....</i>	<i>61</i>
	LITERATURA.....	63
	PŘÍLOHY.....	68

1 ÚVOD

1.1 Zaměření a cíle výzkumného úkolu

Výzkum disparit v územním rozvoji České republiky je projektem realizovaným v rámci výzkumného programu Ministerstva pro místní rozvoj na léta 2007 až 2011 - programu WD - Výzkum pro řešení regionálních disparit.

Cílem výzkumného programu „Výzkum pro řešení regionálních disparit“ je prostřednictvím čtyř podprogramů realizovat v letech 2007 - 2011 priority regionální politiky České republiky.

Hlavní cíle programu jsou:

- odhalit a kvantifikovat regionálních disparity a provést kausální analýzu těchto disparit,
- navrhnout způsoby a cesty eliminace resp. zmírňování disparit,
- identifikovat klíčové faktory problematického vývoje v oblastech konkurenceschopnosti, inovací a podpory výzkumu a vývoje, dostupnosti vzdělání, územního plánování, cestovního ruchu a bydlení,
- analyzovat a rozlišit jevy s vysokou mírou spontaneity a jevy, které je možno efektivně ovlivnit regulačními zásahy,
- nalézt teoretická východiska pro rozvojovou a disparitní složku regionální politiky,
- navrhnout nástroje ke snížení regionálních disparit ve zkoumaných oblastech,
- navrhnout vhodná standardních kritérií pro hodnocení regionálního rozvoje a efektivity opatření.

Pro výzkumný úkol **WD-55-07-1 Regionální disparity v územním rozvoji ČR** – jejich vznik, identifikace a eliminace byly stanoveny tři aktivity:

- A401** - Rozšíření a prohloubení poznání vývoje územních nerovností vedoucích k disparitám ovlivňujícím rozvoj jednotlivých regionů i celkový regionální rozvoj České republiky,
- A402** - Navržení systémového a metodického rámce pro identifikaci a klasifikaci územních disparit. Zdokonalení systémových vazeb a zvýšení účinnosti opatření k eliminaci resp. zmírňování územních disparit v procesu řízení regionálního rozvoje v České republice ve všech jeho fázích,
- A403** - Rozpracování soustavy nástrojů pro eliminaci resp. zmírňování územních disparit a nalezení cest účinného ovlivňování vývoje územních disparit prostřednictvím regionálního managementu (prostřednictvím vypracovávaných rozvojových strategií a programů),

a tři dílčí postupové cíle:

- DC001** - Navržení metodiky a nástrojů pro identifikaci, klasifikaci a oceňování významnosti regionálních disparit,

DC002 - Vypracování metodiky přenosu poznatků a nástrojů ovlivňujících řešení regionálních disparit do metod a technik regionálního managementu,

DC003 - Úpravy metodik pro tvorbu strategických a programových dokumentů tak, aby zohledňovaly dosažené výsledky ve výzkumu regionálních disparit a možnosti jejich řešení.

Splnění první aktivity (A401) a podstatné části prvního dílčího cíle (DC001) je prezentováno touto průběžnou výzkumnou zprávou.

1.2 Úvod do problematiky disparit a regionálních disparit

Disparity jako fenomén jsou velmi frekventovaným pojmem posledního desetiletí. Často je však tento termín používán na označení skutečností, které jeho pojetí na jedné straně obsahově zužují a na druhé straně významově diverzifikují, což jeho sémantickou interpretaci mnohdy činí značně mlhavou.

Jednou z hlavních příčin tohoto stavu je, že tento fenomén dosud nemá dostatečně propracovanou teoretickou základnu a vymezen systémový a metodologický rámec jeho zkoumání.

Důvodem, který vede k tomu, aby se teoretická fronta zabývala disparitami, je základní tendence vývoje společnosti, kterou je značný stupeň jeho variability, mající za následek nerovnoměrnost vývoje. Jelikož předmětem našeho zájmu a zkoumání jsou složité společenské objekty, znamená to, že dochází k nerovnoměrnému vývoji jednotlivých částí těchto objektů. To se projevuje v nerovnosti či rozdílnosti těchto částí - říkáme, že mezi těmito částmi vznikají disparity.

Vývoj složitých společenských objektů se vždy odehrává v čase a prostoru. Na jedné straně hovoříme o minulosti, současnosti a budoucnosti vývoje objektu, tedy o času jako faktoru vývoje objektu, na druhé straně hovoříme o prostorových charakteristikách tohoto vývoje.

Spolu s vývojem objektů a jejich částí dochází k vývoji jejich disparit. Disparity mají tedy svou časovou a prostorovou dimenzi.

Pokud jsou disparity správně identifikovány, chybí jednotící nástroje a mechanismy jejich klasifikace, vzájemného srovnávání a vyhodnocování.

Výzkum problematiky disparit je proto velice aktuální a jeho výsledky přispějí k celkovému zvýšení stavu poznání problematiky disparit i ke zkvalitnění regionálního managementu.

2 DEFINICE A POJETÍ DISPARIT

2.1 Výchozí definice disparit

Definice pojmu disparita a regionální disparita existuje v teoretické literatuře, ale i v encyklopediích a slovnících cizích slov celá řada.

Pro potřeby výzkumu regionálních disparit v územním rozvoji ČR jsme definovali disparity a regionální disparity takto:

Disparita je rozdílnost, resp. nerovnost znaků, jevů či procesů, jejichž identifikace a srovnávání má nějaký racionální smysl (poznávací, psychologický, sociální, ekonomický, politický).

Regionální disparita je rozdílnost nebo nerovnost znaků, jevů či procesů majících jednoznačné územní umístění (lze je alokovat ve vymezené územní struktuře) a vyskytujících se alespoň ve dvou entitách této územní struktury.

Tato definice je natolik univerzální a neutrální, že nenaznačuje, zdali cílem nějaké politiky je zmenšení či zmírnění disparit.

Disparity mohou být zkoumány v různých prostorových úrovních (ohraničeních regionu). Z různých možností těchto prostorových úrovní budou jako výchozí měřítko identifikace disparit používána tato:

- pro srovnávání na úrovni EU: ČR (NUTS 1) a regiony soudržnosti (NUTS 2)
- pro srovnávání na úrovni ČR: kraje (NUTS 3), okresy (NUTS 4) a ad hoc stanovené územní celky (např. problémové regiony).

Pokud bychom chápali disparitu jako neopodstatněnou rozdílnost, pak bychom museli tuto opodstatněnost či neopodstatněnost blíže definovat, což samotné činí veliké obtíže, neboť to a priori předpokládá následnou ovlivnitelnost vývoje disparity směrem ke konvergenci.

V dostupné literatuře problém opodstatněnosti či neopodstatněnosti rozdílnosti není zmiňován. Vycházíme z toho, že rozdílnosti či nerovnosti, v našem případě mezi regiony, existují a vyplývají z různých příčin (viz dále). Některé z nich nebude nikdy možné či účelné zmírňovat a na druhé straně budou existovat rozdílnosti či nerovnosti nežádoucí, které by měly být ovlivňovány směrem k jejich zmírnění či eliminaci.

2.2 Přístupy k identifikaci a hodnocení disparit

Dominantní pro volbu přístupu k identifikaci a hodnocení disparit je, do jaké míry přinášejí uživateli informací nové poznání a v jakém směru (smyslu) může toto poznání být využito, tedy jaká je jejich **informační hodnota**.

Zjištěné a vyhodnocené disparity mohou mít pro příjemce (uživatele) informace hodnotu:

- **poznávací** – informují uživatele o širším kontextu relevantních znaků zkoumaných subjektů, zvyšují stav poznání příjemce informací bez konkrétních požadavků na způsob jejich dalšího přímého využití. Ve společenské praxi může

jít o srovnávání zemí a jejich seskupení, či rozdílností ve vývoji různých částí světa, bez ambicí do tohoto vývoje přímo zasahovat apod.

Zvýšení stavu poznání je nejčastějším důvodem, proč jsou nejrůznější disparity analyzovány a vyhodnocovány.

- **motivační** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů vytvářejí soubor pohnutek podněcující příjemce informací k určité činnosti; motivují jej ke způsobu jednání, zpravidla v delším časovém horizontu.

Jedním z častých zadání hodnocení územních disparit s cílem působit motivačně je např. vyhledávání území vhodných pro různé typy investování – motivující investory k umístění svých investic do konkrétního území.

- **operativní** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů vedoucí k okamžitému jednání, k reakci na vzniklou, resp. měnící se situaci.

Např. rozdílné reakce regionů či obcí na opakující se přírodní kalamiy vytváří rozdílná rizika pro podnikání.

- **rozhodovací** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů, jejichž vyhodnocení vede příjemce k přijetí rozhodnutí.

Poskytnout informace pro rozhodování je druhým nejčastějším důvodem, proč jsou územní disparity analyzovány a vyhodnocovány. Zpravidla jde o východiska pro tvorbu regionálních strategií a programů, může také jít např. o identifikaci regionů pro stanovení soustředěné pomoci státu problémovým regionům.

Je však třeba mít na zřeteli, že hranice mezi způsoby využití poznanych disparit zkoumaných subjektů je neostrá, že způsoby užití získaných poznatků se mohou překrývat. Rozdílná informační hodnota vyhodnocených disparit není reprezentována zcela rozdílnými indikátory. Zpravidla jde o kontext vyhodnocení – věcný, časový, velikostní, míry rizika apod.

3 TEORIE A METODOLOGIE DISPARIT A REGIONÁLNÍCH DISPARIT

3.1 *Filozofická a systémová východiska regionálních disparit*

Jestliže je naším cílem komplexní prozkoumání problematiky disparit jako projevů složitých společenských organizmů (krajů, měst, municipalit), musíme opustit až donedávna praktikované jednostranné přístupy a přijmout hypotézu, že problematika disparit je složitý problém, který zasluhuje, aby byl uplatněn **multidimenzionální přístup** k jeho zkoumání.

Takový přístup vyžaduje především celostní pohled na vývoj zkoumaných objektů. Je proto nutno namísto tradičních přístupů jediné převažující dimenze – ekonomické dimenze – rozšířit zkoumání na další dimenze, tj. sociální, územní, politicko-správní, institucionální, krajinně-ekologickou, civilizačně infrastrukturní, sociálně-prostorovou apod. (Gajdoš 2006). K tomuto přístupu se ostatně, byť převážně implicitně, přiklánějí též autoři (Molle 2007), (Nijkamp 2007), (Wishlade, Yuill 1997) a další. Multidimenzionálnost zkoumání problematiky regionální diferenciacce se týká především identifikace jejích faktorů a determinantů a diagnostikování jejího obsahu a rozsahu.

Multidimenzionálnost a celostní charakter poznání problematiky regionálních disparit představuje rovněž přijetí multidisciplinárního způsobu zkoumání.

Výše uvedená systémová východiska (multidimenzionálnost, celostnost, multidisciplinarita) vyvolávají nezbytnost použití pluralitní metodologie zkoumání ve smyslu použití různých metod a technik výzkumu. Podle (Gajdoš 2006) půjde o smíšené metody a techniky výzkumu, kdy převážně kvantitativní metody zkoumání seskupováním údajů z jednotlivých vědních oborů při klasifikaci a hledání souvislostí a komparací jednotlivých regionů či použitím vícerozměrných statistických analýz, budou doplněny kvalitativními metodami, jako jsou expertní metody, obsahové analýzy regionálního a lokálního tisku či sekundární analýzy vybraných výzkumů v oblasti regionální problematiky. Problémem tohoto přístupu bude souměřitelnost výsledků kvantitativních a kvalitativních metod, vysvětlení kauzálních souvislostí a obsahová interpretace mezi sociálními, ekonomickými a geografickými faktory v regionálním rozvoji. V duchu výše uvedeného bude zapotřebí použít širší a věcnější soubor různých ukazatelů a jejich kombinací, což může v praxi narazit na jejich dostupnost.

Jedním z metodologických východisek je, že každý region by měl být vnímán podle jeho prostorového kontextu a hierarchických vazeb. Pochopení územních procesů vyžaduje, aby byla brána v úvahu měnící se geografie funkčních území, což nemusí vždy nutně odpovídat politicky určeným regionům v daném státě anebo v rámci kohezní politiky Evropské unie. V tomto smyslu je nutno přijmout kombinaci evropského, národního, vnitroregionálního a přeshraničního měřítka analýzy regionálních disparit a tomu přizpůsobit volbu funkčních územních celků.

Významným systémovým východiskem problematiky regionálních disparit je orientace budoucího využití výsledků měření regionálních disparit v regionálním, příp. municipálním managementu. Tradiční přístup regionální a municipální politiky chápe regionální disparity převážně jako negativní jev a je zaměřen na snižování regionálních disparit. Dlouhodobě se ukazuje, že tento přístup má nejasné dopady a výsledky. Proto Víturka (2007) navrhuje přijmout přístup založený na zvyšování tzv. regionální konkurenceschopnosti stimulující difuzi

pozitivních efektů jako hlavní nástroj zmírňování regionálních disparit. To má za následek zcela jiné pojetí měření regionálních disparit. Autor navrhuje měřit kvalitu podnikatelského prostředí a tím přizpůsobit výběr ukazatelů (podrobněji viz Viturka 2007). V souvislosti s tím lze identifikovat „neodůvodněné“ rozdíly na bázi srovnání teoreticky příslušných a skutečných hodnot kvality podnikatelského prostředí.

3.2 Regionální disparity v teoriích regionálního rozvoje

Regionální disparity jsou velmi frekventovaným předmětem teorií regionálního rozvoje. Dodnes se přitom hledá (a patrně ještě dlouho hledat bude) odpověď na základní otázku, zdali mají regionální systémy tendenci spíše ke konvergenci anebo naopak divergenci. Nutno ovšem podotknout, že ty teorie, které považují prostorový vývoj za divergenční, převažují početně i kvalitativně nad teoriemi považujícími prostorový vývoj za konvergenční.

Problematiku uchopení územních nerovností přitom ztěžuje celá řada faktorů, jako jsou rozdílné definice konvergence a divergence, sociálně-ekonomická úroveň srovnávaných teritorií, spolehlivost a porovnatelnost použitých dat, charakter a délka období, ve kterém jsou území srovnávána, četné obtížně kvantifikovatelné sféry a mnoho dalších. Také množství identifikovaných příčin a mechanismů, které usměřňují vývojové tendence regionálních systémů v čase, je značné a navíc ještě v čase narůstá, což opět zásadním způsobem snižuje orientaci v celé problematice. Zůstává však zřejmé, že absolutní prostorová nivelizace je navzdory výše zmíněným metodickým nejasnostem nedosažitelná a to s ohledem na značný počet spontánních, resp. politikami neovlivnitelných prvků a jevů, časová zpoždění mnoha opatření atd.

Prostorový pohled na vývoj přístupů k regionálnímu rozvoji a regionálním nerovnostem ukázal, že liberální, endogenně rozvojové paradigma regionálního rozvoje, které se regionální problematikou zabývalo chronologicky jak první, považuje prostorové tendence za konvergenční a to v dlouhém období. Také proto se jedná o přístup neintervencionistický, který nedoporučuje větší zásahy do tržních procesů.

Všechna paradigma regionálního rozvoje, která následovala, tj. keynesiánské, marxisticko – socialistické a moderní neo-endogenní přístup pak považují prostorový vývoj za divergenční. Tato paradigma se ovšem velmi výrazně odlišují, pokud jde o doporučení pro tvorbu celkových společensko-hospodářských podmínek a také pokud jde o míru jejich intervencionismu. V současnosti preferované neo-endogenní paradigma dává důraz především na vnitřní potenciál jednotlivých regionů stejně jako subjektů v nich se nacházejících.

Časový pohled na přístupy k regionálnímu rozvoji a regionálním nerovnostem zase ukázal význam sociálně-ekonomického paradigmatu stejně jako politické ideologie období, ve kterém jsou regionální nerovnosti zkoumány, dále pak délku zkoumání, ale také platnost teorií pokud jde o jejich permanentnost, resp. dočasnost. Časoprostorový kontext totiž významně determinuje vnímání územních nerovností.

Specificky pro Českou republiku pak platí, že stav jejich systémových makrostruktur je na rozdíl od ekonomik vyspělého světa velmi negativně ovlivněn mnohými vývojovými diskontinuitami. Je tedy přirozené, že v současné České republice mohou jen stěží nalézt praktického uplatnění recepty na neo-endogenní regionální rozvoj známé z vyspělých zemí.

Regionálně-rozvojová politika v České republice by se měla zaměřit především na postupnou modifikaci neadekvátně uspořádaných systémových makrostruktur, které významným způsobem brání skutečnému regionálnímu rozvoji. Divergenční tendence v současné České republice jsou totiž založeny na systémových deformacích, jejichž původ lze hledat v nedávné historii země.

Příčiny vzniku regionálních disparit v teoriích regionálního rozvoje

Při hledání příčin regionálních disparit v teoriích regionálního rozvoje se ukazuje, že při otázkách vysvětlování příčin disparit existují mezi autory těchto teorií podstatné rozdíly. Neoklasické a neoliberalní přístupy se kloní k přesvědčení, že v rámci regionálního rozvoje existuje automatická tendence k vyrovnávání regionálních rozdílů a úkolem regionální politiky je pouze posílit vyrovnávací mechanismy. Naproti tomu zbývající většina teorií považuje za základní tendenci regionálního rozvoje divergenci, tedy takový vývoj, který by bez zásahu regionální politiky vedl k nárůstu územních nerovností.

Za příčiny meziregionálních rozdílů považují jednotlivé teorie rozmanité faktory, od vybavenosti výrobními faktory, přírodních podmínek, přirozených fyzicko-geografických výhod přes ekonomickou strukturu až po sociokulturní a institucionální faktory.

Současné období regionální politiky nazývají autoři (Blažek, Uhlíř, 2002) obdobím eklektickým s výraznějším zastoupením neoklasických a neoliberalních přístupů spolu s institucionálními směry. Žádná z teorií regionálního rozvoje se nevyhýbá analýze a vysvětlení měnících se podmínek pro rozvoj regionů, resp. vysvětlení jejich rozdílného hospodářského růstu.

Charakteristika, vývoj a podoby regionálních disparit

Charakteristika, vývoj a podoby regionálních disparit jsou úzce spjaty s hlediskem zkoumání. Hledisek zkoumání regionálních disparit existuje celá řada a to nás opravňuje disparity chápat jako multidimenzionální problém. Hlediska zkoumání nejsou v literatuře systematicky a komplexně prezentována. Jsou roztržštěna u jednotlivých autorů a spíše naznačena jen symbolicky. Přístupy jsou zpravidla orientovány účelově tak, aby vedly přímo k výběru ukazatelů, pomocí kterých budou regionální disparity měřeny. Je silně potlačeno měření disparit pomocí dílčích ukazatelů a přístupy jsou zpravidla zaměřeny na vybrané ukazatele agregovaného charakteru. Málo je zdůrazňována poznávací stránka regionálních disparit a silně je vyzdvihován přístup, kdy identifikované regionální disparity jsou základem pro rozhodování.

Jediným hlediskem, které je při zkoumání použito většinou autorů, je hledisko věcné, podle kterého se kloní k rozdělení disparit na disparity sociální, ekonomické a územní (někdy též fyzické). Toto hledisko bude podrobněji pojednáno u klasifikace regionálních disparit v následující kapitole.

Různí autoři se okrajově zmiňují o třech dalších hlediscích, a to je hledisko časové, hledisko měřitelnosti a hledisko teritoriality. Další možná hlediska zkoumání, jako jsou ovlivnitelnost regionálních disparit, způsob vzniku a dopady regionálních disparit, nejsou v teoretických pramenech analyzována.

Různá hlediska zkoumání mají velký význam pro identifikaci a hodnocení regionálních disparit. Proto jsme analyzovali několik hledisek, podle nichž je možné a účelné regionální disparity zkoumat, příp. klasifikovat.

Jde o tato hlediska:

- **časové hledisko** regionálních disparit, čili časové období zkoumání a působení regionálních disparit,
- **měřitelnost** regionálních disparit, čili způsob a metoda hodnocení velikosti regionálních disparit,
- **teritorialita** regionálních disparit, čili identifikace regionálních disparit podle určitého územního hlediska,
- **ovlivnitelnost** regionálních disparit, čili možnost či účelnost jejich zmírňování,
- **způsob vzniku** regionálních disparit,
- **dopady** regionálních disparit.

3.2.1 Časové hledisko regionálních disparit

Časové hledisko je pro zkoumání, sledování a hodnocení regionálních disparit velice významné. Závisí však na tom, jak je toto hledisko pojímáno. Zpravidla se vztahuje k časovému obsahu měření regionálních disparit. Existence disparity má časově podmíněný charakter v určitém stavu ekonomiky i v konkrétním časovém období.

Podle Aydalota (1985) každé **srovnání regionální disparity v čase** vyžaduje, aby se použily stejné ukazatele pro počáteční a pro závěrečný rok. Dokonce i to může mít pro analýzu zavádějící účinek, neboť „**status**“ ukazatele se rovněž **v čase mění**.

Autor poznamenává, že když se objeví nová činnost, nová věc či nová profese, koncentrují se tyto obecně nejčastěji ve „vyspělejších“ regionech a jejich pozorování ukazuje velkou prostorovou nerovnost. Časem přináší vývoj nutně konvergenci, protože ve vyspělejších regionech dochází k nasycení, zatímco ty druhé těží z šíření. Toto údajně platí pro téměř všechny ukazatele.

Ukazuje se, že **stejně znaky mají v různých obdobích** rozdílné dopady. Jak vyjádřit tyto jevy? Analýzy dat (hlavních komponent) provedené v různých obdobích se musí opírat o jiný soubor proměnných, přičemž každý soubor je považovaný za reprezentativní pro model rozvoje k danému datu.

Na základě výše uvedeného je účelné rozlišovat tyto úrovně časového hlediska zkoumání:

- **časový horizont** regionálních disparit, kdy lze uvažovat:
  - regionální disparity působící krátkodobě,
  - regionální disparity působící dlouhodobě,
- **dynamika** regionálních disparit, dále členěná na:
  - posloupnost okamžitých hodnot disparit,
  - posloupnost změn hodnot disparit.

3.2.2 Měřitelnost regionálních disparit

Měřitelnost regionálních disparit vyjadřuje způsob hodnocení velikosti regionálních disparit, tj. přístupy k získávání údajů charakterizujících disparity, k jejich hodnocení, srovnávání apod.

Měření regionálních disparit může být prováděno na základě **objektivních a subjektivních ukazatelů**. Objektivní ukazatele mají představovat blahobyť, jako je příjem, zdraví, vzdělání, bydlení, počet osobních aut, telefonů, televizních přijímačů nebo lékařů na jeden tisíc obyvatel. Subjektivní ukazatele se tvoří na základě dotazování lidí ohledně toho, co si myslí o své situaci, to znamená, zda se cítí šťastní, nebo jak by popsali stupeň spokojenosti se svým životem (Molle, 2007).

Při měření regionálních disparit je potřebné vnímat, že se mohou měnit podle geografického měřítka, podle použitého ukazatele či v čase (Regional Disparities and Cohesion, 2007).

Metody měření disparit kombinující četné sociální a ekonomické dimenze nutně vyžadují širší a věcnější soubor ukazatelů. Ukazatele, které jsou v současné době k dispozici na regionální úrovni, jsou velmi omezeny co do rozsahu a nezahrnují četné dimenze týkající se regionálního rozvoje (ekonomické, sociální, demografické a týkající se životního prostředí a vzdělání). Většina statistik ohledně regionální politiky, dostupných na úrovni Evropské unie, je zaměřena zejména na ekonomickou dimenzi (*Lisabonská strategie*). K oblasti životního prostředí vzniká v současné době méně důležitá, avšak zvyšující se řada údajů (*Gothenburgova strategie*). V současné době jsou však na regionální úrovni jen málokdy k dispozici ukazatele vykazující sociální dimenzi rozvoje, a tak není možné provést sběr dat na evropské úrovni a je bráněno účinné podpoře politiky v této oblasti (*Sociální program*) (Regional Disparities and Cohesion, 2007).

Shrneme-li poznatky z literatury k měřitelnosti regionálních disparit, můžeme měřitelnost regionálních disparit charakterizovat takto:

1. Při měření disparit lze uplatňovat dílčí a souhrnné ukazatele. Při měření disparit formou souhrnného ukazatele (integrovaný indikátor) je nutno respektovat principy:
  - **členění:** bez ohledu na to, do kolika regionů (suboblastí) je rozčleněna země, by se ocenění nerovností nemělo měnit, pokud se parametr rozdělení mění.
  - **tolerance k velikostním rozdílům:** měřítko nerovnosti by mělo produkovat shodná ocenění jak pro geograficky stejnoměrné, tak geograficky nepravidelné rozdělení obyvatelstva.
  - **necitlivost k pořadí:** ocenění nerovnosti by se nemělo měnit v důsledku změny v pořadí, v němž jsou regiony zaváděny do kalkulace, tj. seřazeny buď podle velikosti obyvatelstva, nebo v abecedním pořadí.
2. Výběr metod pro měření disparit (sběr údajů, způsob hodnocení – absolutní, poměrový, rozložení) je nutno přizpůsobit disparitě a cíli, který je sledován:
  - absolutní hodnota (ano/ne),
  - relativní hodnota (ukazatel např. na obyvatele),

- srovnávání regionů na základě srovnání ukazatele souhrnného hodnocení regionu,
  - využití určitých standardů a jejich plnění (plnění/neplnění, relativní míra plnění), apod.
3. Objektivnost měření, která je významným faktorem měřitelnosti a může zásadním způsobem vypovědět o tom, co může nebo nemůže být za disparitu považováno (např. objektivnost měření HDP na obyvatele podle krajů je sporná).

3.2.3 Teritorialita regionálních disparit

Prostorové **disparity se mohou projevovat na různých geografických úrovních**, počínaje státy až po městské okresy. Nijkamp (2007) upozorňuje, že čím nižší geografické měřítko, tím je obvykle větší geografická změna příslušných proměnných prosperity. Tato závislost prostorových disparit na měřítku vyžaduje velkou opatrnost při porovnávání fungování států či regionů. Ve většině případů jsou však rozdíly prostorových výkonů (např. příjem na obyvatele, růst zaměstnanosti atd.) přímo či nepřímo spojeny s rozdíly produktivity mezi regiony. Samozřejmě, že tyto rozdíly lze připsat fyzické geografii, neefektivnímu využití lidských zdrojů, neadekvátní dostupnosti fyzického či lidského kapitálu, nedostatku zdrojů atd., ale celkově to můžeme uzavřít s tím, že nedostatky na straně dodávky výrobních faktorů – ať už je příčina těchto nedostatků jakákoliv - by mohly vést k nižší produktivitě příslušného regionu. Proto má pro pochopení disparit prostorové prosperity měření a hodnocení produktivity celkové výroby velký význam.

Volba a **velikost územních jednotek** podstatně mění např. měření HDP. Na vysokých úrovních prostorové desagregace se disparity HDP na obyvatele zvyšují. Podobně na vysokých úrovních agregace se rozdíly mezi regiony vyrovnávají. Typ použité prostorové jednotky je také relevantní, neboť „nefunkční jednotky“ mohou mít za následek to, že centra ekonomické aktivity jsou oddělena od jejich prosperujících okruhů sídlišť kolem města (Wishlade, Youill 1997).

Shrme-li poznatky k teritorialitě regionálních disparit, pak můžeme říci:

- Vyhodnocování regionálních disparit je vhodné provádět pouze pro velikostně odpovídající územní celky a je nutno rovněž posuzovat širší územní vazby.
- Pro přístup k regionálním disparitám obecně není účelné rozsah regionů (územních celků) předem omezovat. Ale v souvislosti s teritorialitou regionálních disparit, může sehrávat roli i to, zda je na úrovni regionu představitel (orgán), který např. může disparity sám ovlivňovat (pak lze spíše hovořit o „regionu“) či jde jen o „územní celek“ bez vlastního představitele.
- Výběr regionální (či územní) úrovně sledování disparit bude ovlivňovat druh disparity. Teritorialita disparit by měla sledovat dva aspekty:
  - jak (čím) je hodnocena „velikost“ regionu. Velikost regionu (území) lze chápat např. jako hledisko: velikosti území, počtu obyvatel, hustoty obyvatelstva, ekonomiky; závisí mnoho na tom, jak se velikost země přenáší do měřitelné metriky, jako jsou vzdálenost, hustota, faktor mobility a nabídka půdy apod.

- do jaké míry je možno hodnotit disparity z pohledu „velikostně“ (podstatně) různých regionů. Lze-li např. (větší) region při jeho srovnání (jednoho jevu) s jiným regionem považovat z hlediska tohoto jevu za stejný („nedisparitní“), pak sledování stejného jevu na úrovni nižší („subregiony“) již může vyvolávat existenci těchto disparit, ať už v rámci jednoho regionu či v rámci více regionů.

3.2.4 Hledisko ovlivnitelnosti regionálních disparit

Toto hledisko není v literatuře samostatně rozebíráno a ve většině publikací se předpokládá, že regionální disparity lze ovlivňovat adekvátní politikou. Přesto jsme se rozhodli pojmut toto hledisko jako jednu z charakteristik regionálních disparit.

Obsah pojmu ovlivnitelnost disparit lze spojovat s jejich vlastností být předmětem obsahu regionální politiky. Samotnou ovlivnitelnost disparity lze vyjádřit jako možnost určitými nástroji regionální politiky dosáhnout žádoucí změny disparity (disparita je v tomto případě objektem regionální politiky).

Ovlivnitelnost přitom není nezbytnou charakteristikou regionálních disparit a dostává se do zorného pole s potřebou konkrétní regionální disparity ovlivňovat.

Je zřejmé, že regionální politikou budou snáze ovlivnitelné rozdíly ve výši mezd či rozdíly v míře nezaměstnanosti než rozdíly v sektorové struktuře ekonomiky, resp. rozdíly vyvolané fyzicko-geografickými faktory.

Z hlediska ovlivnitelnosti lze tedy na disparity pohlížet jako na:

- **neovlivnitelné**, především disparity založené na hodnocení přírodních zdrojů, rozlohy území apod. Tuto skupinu lze dále členit na
  - **disparity neovlivnitelné ani v budoucnu** (disparity přírodních zdrojů)
  - **disparity neovlivnitelné dočasně**, které by se však mohly stát ovlivnitelnými na základě rozvoje vědy (poznání);
- **ovlivnitelné**, které na dané úrovni poznání lze ovlivnit nástroji regionální politiky. Tyto lze dále členit na:
  - **disparity přímo ovlivnitelné**, u nichž lze vymezit relativně úzkou vazbu mezi řídicím aktem a dosaženým výsledkem (např. disparitu nedostatečné dopravní infrastruktury regionu lze vyřešit poskytnutím dotace a vybudováním potřebné infrastruktury)
  - **disparity nepřímo ovlivnitelné**, u nichž neexistuje úzká vazba mezi použitým nástrojem regionální politiky a disparitou, která má být ovlivněna (např. stejný nástroj jako v předcházejícím případě – dotace na vybudování dopravní infrastruktury – sledující řešení jiné disparity, a sice zvýšení zaměstnanosti v regionu).

Ovlivňování regionálních disparit je spojeno i s tím, zda jde o region s vlastním představitelem či bez něho (institucionální hledisko).

Pokud na úrovni regionů existuje určitý představitel regionu (např. samosprávný orgán), může vlastní disparitu ve vztahu k jiným regionům identifikovat a řešit svou vlastní aktivitou nebo řešit regionální disparity mezi subregiony ve své působnosti (např. řešení disparit mezi

okresy z pohledu samosprávného kraje), tj. tzv. **endogenní regionální politikou**. Ovlivňování regionálních disparit z úrovně státu se pak děje **exogenní regionální politikou**, která již není podmíněna existencí samosprávných orgánů na úrovni regionů a může tak působit na libovolné územní celky.

Tento institucionální pohled na regiony ve vztahu k regionálním disparitám ukazuje, kde by měl ovlivnění realizovat stát (tj. zejména tam, kde neexistuje samosprávná reprezentace regionu), či kde ponechat pole působnosti regionům samotným. Na druhé straně se pak působení endogenní a exogenní regionální politiky ve vztahu k disparitám může doplňovat, ale i naopak působit protichůdně.

3.2.5 Hledisko dopadů regionálních disparit

Toto hledisko okrajově zmiňují (Blažek, Uhlíř 2002). Jde o charakteristiku, vyjadřující důsledky regionálních disparit na život v regionech.

Důsledky regionálních disparit mohou mít různý charakter. Jedním z pohledů je citlivost obyvatel na dopady regionálních disparit. V této souvislosti budou obyvateli více vnímány a pociťovány např. rozdíly v míře nezaměstnanosti než rozdíly v tvorbě inovací. Posledně jmenované rozdíly naopak mají významný dopad na ekonomický rozvoj regionů.

Na současné úrovni poznání budeme rozlišovat tyto druhy dopadů regionálních disparit:

- **dopady disparit citlivé pro obyvatelstvo**, charakteristické tím, že jsou obyvateli regionů intenzivně vnímány a pociťovány (rozdíly v příjmech, kupní síle, míře nezaměstnanosti apod.),
- **dopady disparit na ekonomický rozvoj**, které mají relativně úzkou vazbu na podněcování či brzdění ekonomického rozvoje regionu,
- **dopady disparit na životní prostředí**, které mají relativně úzkou vazbu na stav a vývoj životního prostředí.

3.2.6 Hledisko způsobu vzniku regionálních disparit

Způsob vzniku regionálních disparit je v literatuře zmiňován pouze rámcově a implicitně. Na této úrovni poznání navrhuje rozeznávat tato dvě základní hlediska vzniku regionálních disparit:

- samovolně vznikající,
- vznikající činností člověka.

K samovolně vznikajícím disparitám patří zejména disparity, vyvolané geografickými podmínkami resp. vlivy, nebo zdrojovými asymetrickými šoky, jako jsou povodně, vichřice, kalamity apod.

K disparitám vznikajícím činností člověka patří disparity vyvolané ekonomickou činností, politickými vlivy, vnější ekonomikou (např. ropnou krizí) apod.

3.2.7 Hledisko nekvantifikovatelných sfér sledování regionálních disparit

Toto hledisko uvádějí (Blažek, Uhlíř 2002). Jde o rozdíly v oblasti společenské prestiže, slávy, moci, resp. vlivu na chod společnosti, které mohou podmiňovat i rozdíly v jiných oblastech. Hodnocení vývoje rozdílů v uvedených sférách bývá ve většině studií zcela opomíjeno, neboť se jedná o obtížně měřitelné charakteristiky.

Toto hledisko nebylo v analytické fázi výzkumu do charakteristik regionálních disparit zahrnuto a teprve další fáze zkoumání předmětné problematiky ukáže, zda dosaženým stavem poznání a disponibilními nástroji bude uchopitelné a jeho zařazení z pohledu územního rozvoje České republiky nezbytné.

4 KLASIFIKACE REGIONÁLNÍCH DISPARIT

4.1 Klasifikace regionálních disparit v publikacích různých autorů

Klasifikace regionálních disparit je předmětem zájmu v publikacích různých autorů. Většina autorů se kloní k jedinému aspektu, který je základem všech klasifikací, jež lze nalézt v literatuře, a to je aspekt věcný. Další hlediska klasifikace regionálních disparit nejsou v analyzovaných publikacích prezentována. Soustředíme se na čtyři základní publikace, ve kterých jsou typy regionálních disparit podle věcného hlediska širěji analyzovány:

- Wishlade, Youill (1997)
- Camagni (2005)
- CEC (2007)
- Molle (2007).

V uvedených publikacích jsou rozeznávány v podstatě tři typy regionálních disparit, jak je patrné z následující tabulky.

Tabulka 1: Typy regionálních disparit

Typ disparity	Wishlade, Youill (1997)	Camagni (2005)	CEC (2007)	Molle (2007)
Sociální disparity	/	/	/	/
Ekonomické disparity	/	/	/	/
Územní disparity		/	/	/
Fyzické disparity	/			

Autoři Wishlade a Youill ve své výzkumné studii člení regionální disparity pro účely označení území, která mají být předmětem zájmu v rámci politik Evropské unie zamýšlených k oslovení vnímaných nerovností mezi regiony. Ukazují, že napříč Evropskou unií členské státy odrážejí velice různé geografické okolnosti, úroveň ekonomického rozvoje a rozsah sociálních problémů, jakož i různá měřítka jejich vnitřních regionálních disparit.

Koncepty regionálních problémů se mění od země k zemi, avšak lze nalézt v podstatě tři typy adresovaných disparit:

- **sociální disparity**, které se týkají důchodů nebo životní úrovně obyvatelstva,
- **fyzické disparity**, spojené s geografickými nebo přírodními podmínkami,
- **ekonomické disparity**, které se týkají rozdílů v kvalitě a kvantitě regionálního výstupu.

V uvedené publikaci je provedena rovněž analýza používaných indikátorů regionálních disparit podle jednotlivých členských zemí Evropské unie, resp. indikátorů stanovených Komisí.

Nové, zajímavé pohledy na používané indikátory v rámci tří typů regionálních disparit přináší (Molle 2007). Ten analyzuje problematiku ve vztahu ke kohezi, kterou považuje za vícedimenzionální koncepci.

Problém **sociální koheze** se týká vyrovnané možnosti různých skupin podílet se na společenském životě. Změřit tak nedefinovatelný pojem jako je sociální koheze je nesnadný úkol. Stejně jako ekonomickou kohezi ani sociální kohezi nelze zachytit v jednom ukazateli.

Autor tvrdí, že sociální koheze přetrvává, jestliže jsou disparity v řadě sociálních ukazatelů politicky udržitelné a doporučuje zaměřit se na tyto složky:

- nezaměstnanost,
- úroveň vzdělání,
- migrace a segregace,
- vyloučení ze společnosti,
- sociální ochrana.

Pokud jde o **ekonomickou kohezi**, konstatuje autor, že ji nelze zachytit pomocí jednoho ukazatele. Proto doporučuje pracovat s řadou relevantních ukazatelů, mezi které zařazuje:

- průmyslovou strukturu (ekonomická restrukturalizace),
- specializaci regionů a koncentraci ekonomických činností,
- přímé zahraniční investice,
- pohyb (migrace) průmyslových odvětví.

V souvislosti s **územními disparitami** uvádí Molle, že územní koheze je poměrně novým pojmem. Cílem územní koheze je dosáhnout vyrovnanějšího prostorového rozvoje.

Územní kohezi člení na tyto složky:

- přístupnost na trhy,
- přístup ke znalostem a inovacím,
- problémy hranic.

4.2 Východiska klasifikace regionálních disparit

V analýzách územních nerovností je účelná klasifikace regionálních disparit velmi důležitá. Hledisek klasifikace může být celá řada. V předchozích kapitolách jsme identifikovali a blíže objasnili řadu hledisek zkoumání regionálních disparit:

- hledisko věcné,
- hledisko příčin regionálních disparit,
- hledisko způsobu vzniku regionálních disparit,
- hledisko užití regionálních disparit,
- hledisko ovlivnitelnosti regionálních disparit,
- hledisko dopadů regionálních disparit,
- hledisko časové,
- hledisko nekvantifikovatelných sfér sledování regionálních disparit.

V analytické fázi výzkumu jsme provedli analýzu uvedených hledisek podle toho, zdali je účelné některá hlediska použít jako klasifikační hledisko nebo dané hledisko použít jako atribut regionální disparity. Přitom jsme se opírali o odborné publikace pojednávající o regionálních disparitách, i o přijatá systémová východiska.

Přesto, že chápeme regionální disparity jako multidimenzionální problém, nedoporučujeme tuto multidimenzionalitu zavádět do klasifikačních hledisek regionálních disparit. Pro analytické účely, ale zejména pro účely případného ovlivňování regionálních disparit nástroji regionální politiky je totiž zapotřebí přijmout takovou klasifikaci, která bude prakticky „uchopitelná“. Toho lze dosáhnout tím, že pro klasifikaci použijeme jedno základní hledisko, zatímco ostatní hlediska budeme považovat za atributy regionálních disparit, identifikovaných podle základního hlediska.

Za základní hledisko bude dále považováno **hledisko věcné**. Za atributy regionálních disparit podle věcného hlediska budeme považovat:

- způsob vzniku regionálních disparit,
- užití regionálních disparit,
- ovlivnitelnost regionálních disparit,
- dopady regionálních disparit,
- časový horizont regionálních disparit.

4.3 Specifikace typů regionálních disparit podle věcného hlediska

Hledisko věcné považujeme za základní hledisko klasifikace regionálních disparit. Toto hledisko úzce navazuje na pojem soudržnosti (koheze), který je vyjádřením přístupu k řešení nerovností v rámci Evropské unie. Klasifikace disparit podle dimenze soudržnosti představuje zdůraznění základní myšlenky, že disparity jsou výrazem úrovně soudržnosti.

Soudržnost v pojetí politik EU má tři dimenze:

- **sociální soudržnost** určenou rozvojem lidského potenciálu,
- **ekonomickou soudržnost** určenou rozvojem ekonomického potenciálu,
- **územní soudržnost** určenou rozvojem územního potenciálu.

Přijmeme-li tezi, že disparity jsou výrazem úrovně soudržnosti, pak můžeme hovořit o základním věcném členění disparit do tří typů disparit (v systémové dekompozici do tří subsystémů 1. řádu): sociálních, ekonomických a územních (geografické, fyzické, environmentální).

Sociální disparity jsou disparity v kvalitě a kvantitě stavu a vývoje lidského potenciálu, projevující se zejména v důchodech, úrovni sociálního zajištění a v celkové životní úrovni obyvatelstva.

Ekonomické disparity jsou disparity v kvalitě a kvantitě stavu a vývoje ekonomického potenciálu, projevující se zejména v regionálním výstupu.

Územní disparity jsou disparity spojené s geografickými a přírodními podmínkami, projevující se zejména dostupností trhů, vzdělání, služeb apod.

Věcné hledisko členění regionálních disparit do tří typů představuje klasifikaci regionálních disparit na *prvním stupni dekompozice*.

4.4 Základní klasifikace regionálních disparit

Východiskem pro základní klasifikaci regionálních disparit je stanoveno věcné hledisko. V souvislosti s tím je nutno zmínit, že v rámci výzkumu byla zkoumána různá publikovaná vymezení obsahových celků a metod identifikace a vyhodnocování disparit:

- projekt VISION PLANET – Strategie pro územní rozvoj střední Evropy, Podunají a oblasti Jadranu,
- Strategie regionálního rozvoje ČR, svazek 3 – Sledování regionálních rozdílů,
- dokumenty Evropské unie k ekonomické a sociální soudržnosti,
- a další.

Jak již bylo uvedeno dříve, řešitelé přijali základní věcné členění regionálních disparit rozlišující tři typy:

- sociální disparity,
- ekonomické disparity,
- územní disparity.

5 IDENTIFIKACE A DEKOMPOZICE REGIONÁLNÍCH DISPARIT

Regionální disparity jsou představovány širokým spektrem jevů a procesů, v rámci nichž je možné regionální rozdíly vysledovat, identifikovat, strukturalizovat a následně měřit a vyhodnocovat.

Na základě provedených analýz teoretických i praktických přístupů k identifikaci regionálních disparit byly tyto dekomponovány do tří oblastí (subsystémů 1. řádu). Do oblasti sociální, ekonomické a územní (zahrnující oblasti fyzicko-geografických rozdílů, životního a přírodního prostředí a infrastruktury).

Na rozdíl od regionálních disparit v ekonomické a sociální oblasti, které jsou většinou aktéry v jednotlivých regionech vnímány jako apriorně důležitější a jsou více pod drobnohledem tvůrců regionálních politik, disparity v územní oblasti jsou více akcentovány až po dosažení určité výše ekonomického bohatství jednotlivých regionů a následně zvýšené poptávky po kvalitě životního prostředí, ale zároveň i po dalším rozvoji sítí infrastruktury v daném území.

5.1 Pojetí a dekompozice systému sledování a hodnocení regionálních disparit v České republice

Ze závěrů analýzy provedené v první etapě výzkumu vyplývá, že pro deskripci systému sledování a hodnocení regionálních disparit a provedení jeho dekompozice pro územní jednotky NUTS 3 – kraje se nabízí tři základní varianty postupu:

1. přiklonit se k již obecně uznávanému konceptu, používanému v Evropské unii, a tento aplikovat na podmínky regionů České republiky,
2. převzít některý z konceptů používaných v České republice,
3. konstruovat vlastní model deskripce regionů.

Uplatnění prvního přístupu se jeví relativně nejjednodušší; převzetí hotového konceptu umožňuje zajištění kompatibility z nadnárodní úrovně na úroveň národní a regionální (a opačně). Bariérou pro použití tohoto postupu je však fakt, že koncepty používané na mezinárodní úrovni pracují se škálou ukazatelů, které převážně odpovídají úrovni NUTS 0 - 1, výjimečně 2; jen jejich malou část lze použít pro nižší územní úroveň a navíc jejich rozsah a charakter neumožňují plně pokrýt specifika NUTS 3, resp. NUTS 4 (nedostatečný rozsah a nízká až nulová vypovídací hodnota pro menší územní celky).

Druhý přístup má výhody v tom, že umožňuje pracovat s informační základnou, která již v ČR prošla dohodovacím řízením. Oblasti a jejich deskriptory, indikátory vycházejí z reality specifík (území) České republiky. Zásadní problém je v tom, že i v našich podmínkách neexistuje jeden obecně platný model, navíc bez výhrady použitelný pro účely zjišťování regionálních disparit.

Třetí přístup, jehož cílem je vytvoření vlastního konceptu, klade logicky nejvyšší nároky na řešitele. Měl by v zájmu celkové efektivity zohledňovat nejen národní potřeby ale i

nadnárodní požadavky a kritéria a současně by se neměl významně odchýlit od deklarovaných cílů a postupů v České republice. Umožňuje však větší operabilitu a dává tak potenciálně i větší šanci na vyšší vypovídací schopnost takto koncipovaného řešení.

Z analýzy existujících teoretických studií i praktických postupů zabývajících se popisem regionálních disparit vyplývá, že odborná veřejnost nemá jednotný názor na to, podle jakých kritérií regionální disparity vymezovat a hodnotit, a s pomocí jakých ukazatelů je popisovat.

Dále uvedený návrh soustavy regionálních disparit a její dekompozice, do oblastí – podoblastí (věcně vymezených problémových okruhů) – deskriptorů – indikátorů, tzn. subsystémů 1. až 3. řádu, je v této fázi řešení třeba považovat za vstupní variantu pro další úvahy o celkovém rozsahu, obsahu a uspořádání kritérií pro popis, měření a hodnocení regionálních disparit.

Záměrem bylo navržení soustavy, která umožňuje stanovit a analyzovat základní (relevantní) rozdíly mezi kraji. Hloubka, do které budou regionální disparity strukturovány i skladba deskriptorů a indikátorů, je věcí nalezení širšího konsensu napříč jednotlivými oblastmi, jež jsou předmětem dekompozice. V reakci na jeho výsledek pak bude možno v následující etapě řešení tuto strukturu dále rozšiřovat, prohlubovat či jinak restrukturalizovat.

Cílem tohoto výzkumu je navrhnout nový (nebo podstatně modifikovaný) model systému sledování a vyhodnocování disparit v regionech České republiky. V první fázi řešení se však pro stanovení výchozího systémového rámce regionálních disparit a jeho dekompozičních pravidel jeví jako vhodný postup založený na kombinaci všech tří výše uvedených přístupů.

Proces dekompozice soustavy regionálních disparit přináší řadu otázek – teoretických, systémových, metodických i praktických (např. jak rozsáhlý má být počet dekomponovaných úrovní a kolik deskriptorů a indikátorů mají zahrnovat).

Stanovení počtu deskriptorů resp. indikátorů je v této fázi řešení obtížné, neboť vedle základního obsahového hlediska dosažitelné informační hodnoty sledovaných a hodnocených regionálních rozdílů musí být ze systémového hlediska zachovány relace a přibližně stejná rozlišovací úroveň mezi vymezenými základními oblastmi (sociální, ekonomickou a územní). Sladování rozlišovací úrovně a vypovídací schopnosti indikátorů napříč oblastmi bude nezbytnou součástí dalších etap řešení.

Předložený výchozí návrh lze považovat za jakousi „střední variantu“. Škálu indikátorů (ukazatelů) lze dále věcně prohlubovat, případně redukovat. V některých případech lze pro jeden jev (resp. podobný jev) najít jiný stejně vhodný indikátor, a pak je otázkou širšího konsensu jeho případná náhrada za jiný.

5.2 Zdroje informací o regionálních disparitách

5.2.1 Zdroje informací pro výstavbu a formování obsahu systému sledování a vyhodnocování regionálních disparit

Pro systémovou výstavbu a formování obsahu systému sledování a vyhodnocování regionálních disparit je jedním z určujících východisek **Systém sledování regionálních rozdílů**, který přijala vláda České republiky v roce 2000 jako součást aktivit Strategie regionálního rozvoje České republiky, dekomponující disparity do pěti oblastí deskripce, jimiž jsou:

- souhrnná charakteristika regionu,
- ekonomický potenciál,
- lidský potenciál,
- technická vybavenost území,
- životní prostředí.

Dalšími dokumenty důležitými pro formování systému jsou **Strategie udržitelného rozvoje ČR** zahrnující šest rozvojových pilířů:

- ekonomický,
- environmentální,
- sociální, vzdělávání,
- výzkum a vývoj,
- evropský a mezinárodní kontext, a
- správa věcí veřejných.

Strategie hospodářského růstu České republiky, zaměřená na pět prioritních oblastí, pilířů, na kterých stojí konkurenceschopnost české ekonomiky. Jsou jimi:

- institucionální prostředí,
- zdroje financování,
- infrastruktura,
- rozvoj lidských zdrojů,
- výzkum, vývoj a inovace.

V rámci **Obnovené strategie udržitelného rozvoje Evropské unie** (2006) je možné vysledovat záměry o ovlivnění rozvoje EU a jejich regionů především ve snaze o dosažení příslušných cílů strategie v následujících oblastech:

- změna klimatu a čistá energie,
- udržitelná doprava,
- udržitelná spotřeba a výroba,
- veřejné zdraví,
- sociální začlenění, demografie a migrace,
- celosvětová chudoba a problémy udržitelného rozvoje.

Indikátory navržené v rámci daných oblastí monitorují průběh dosahování daných cílů za Evropskou unii jako celek a v rámci jednotlivých států Evropské unie. Nejsou tedy ve své podstatě tvořeny pro hodnocení nižších regionálních jednotek.

Sledováním územních charakteristik se věnuje také **Evropská environmentální agentura EEA**, která doplnila koncept OECD DSR o další vazební prvky a vytvořila systém DPSIR (Driving forces-Pressures-State-Impacts-Responses) v české mutaci „hnací síla–tlak–stav–dopad–odezva“.

5.2.2 Zdroje informací pro sledování a hodnocení regionálních disparit

V České republice jsou základním zdrojem informací pro sledování a hodnocení regionálních disparit statistiky **Českého statistického úřadu**. Hlavní objem informací poskytují krajské

statistiky a vybraná resp. specifická data pak účelově vydávané publikace, z nichž pro identifikaci regionálních disparit jsou nejvýznamnější s roční periodicitou vydávané publikace **Kraje České republiky** a **Okresy České republiky**, obsahující vybraná data za okresy, kraje a regiony soudržnosti České republiky, **Analýza regionálních rozdílů v České republice**, obsahující analýzu regionálních rozdílů z pohledu demografického vývoje, trhu práce, životního prostředí, sociální problematiky a dalších oblastí, **Regionální účty**, obsahující propočty vybraných makroekonomických ukazatelů národních účtů do regionů dle klasifikace územního členění (oblasti a kraje) a **Regionální portréty**, které budou s cca pětiletou periodicitou zaměřené na regionální jednotky úrovně NUTS 3.

V Evropské unii jsou základním zdrojem pro monitorování mezinárodních rozdílů statistiky systému **Eurostat** především v rámci měření a vyhodnocování strukturálních ukazatelů Evropské unie. Data jsou periodicky v požadované míře aktualizována. Měřením na úrovni NUTS 3 v jednotlivých zemích se tyto statistiky zabývají jen rámcově. Proto jsou pro monitoring regionálních charakteristik vhodnější databáze statistických úřadů jednotlivých zemí.

Měřením regionálních charakteristik na mezinárodní úrovni se dlouhodobě zabývá statistický portál **organizace OECD**. Koncepce měření vytvořené touto organizací, a v průběhu času aktualizované, bývají často v modifikované podobě přejímané jednotlivými jejími členskými státy či dalšími organizacemi. Ve své podstatě stojí na konceptuálním modelu vazeb „vliv–stav–odezva“ mezi lidskou společností a prostředím. Oblasti regionálních disparit, využitelné v rámci našeho výzkumu, jsou sledovány především v podoblastech: *Zemědělství a rybnářství, Rozvoj, Vzdělání, Životní prostředí, Ekonomické statistiky, Zdraví, Práce, Informační a komunikační technologie, Demografie a populace, Energie, Průmysl a služby, Sociální statistiky, Doprava a Regionální statistiky*. Právě posledně zmíněné regionální statistiky jsou vhodným zdrojem pro sledování a vyhodnocování regionálních disparit na úrovni jednotlivých států.

OECD v rámci OECD Territorial Database poskytuje kvantitativní ukazatele v oblasti geografické, ekonomické a environmentální, a to přibližně za 2 200 regionů ve 30 členských zemích. Databáze obsahuje regionální statistiky, jejichž ukazatele jsou rozděleny dle těchto deskriptorů:

- geografie,
- profily osídlení,
- demografie,
- pracovní síla,
- nezaměstnanost,
- produkce,
- důchod.

5.3 Návrh vymezení a dekompozice systému sledování a hodnocení disparit

Z analýzy existujících teoretických studií i praktických postupů zabývajících se popisem regionálních disparit vyplývá, že odborné veřejnost nemá jednotný názor na to, podle jakých

kritérií regionální disparity vymezovat, a s pomocí jakých ukazatelů je popisovat a podrobovat hodnocení.

Dále uvedený návrh dekompozice soustavy regionálních disparit do oblastí – podoblastí (věcně vymezených problémových okruhů) – deskriptorů – indikátorů, tzn. subsystémů 1. až 3. řádu, je v této fázi řešení třeba považovat za vstupní variantu pro další úvahy o celkovém rozsahu, obsahu a uspořádání kritérií pro popis, měření a hodnocení regionálních disparit.

Záměrem bylo navržení soustavy, která umožňuje stanovit a analyzovat základní rozdíly mezi kraji. Hloubka, do které budou regionální disparity strukturovány i skladba deskriptorů a indikátorů, je věcí nalezení širšího konsensu napříč jednotlivými oblastmi, jež jsou předmětem dekompozice. V reakci na jeho výsledek pak bude možno v následující etapě řešení tuto strukturu dále rozšiřovat, prohlubovat či jinak restrukturalizovat.

Cílem tohoto výzkumu je navrhnout nový (nebo podstatně modifikovaný) model systému sledování a vyhodnocování disparit v regionech České republiky.

Proces dekompozice soustavy regionálních disparit je spjat s otázkou, jak rozsáhlý má být počet dekomponovaných úrovní a kolik deskriptorů a indikátorů mají zahrnovat. Odhad počtu deskriptorů resp. indikátorů je v této fázi řešení obtížný, protože musí být zachovány relace a přibližně stejná rozlišovací úroveň mezi vymezenými základními oblastmi (sociální, ekonomickou i územní) a sladování rozlišovací úrovně a vypovídací schopnosti indikátorů napříč oblastmi bude nezbytnou součástí dalších etap řešení.

Předložený výchozí návrh nabízí střední variantu. Škálu ukazatelů lze dále věcně prohlubovat, případně redukovat. V některých případech lze pro jeden jev (resp. podobný jev) najít jiný stejně vhodný ukazatel, a pak je otázkou širšího konsensu jeho případná náhrada.

Dále uvedený návrh dekompozice systému sledování a vyhodnocování disparit v regionu rozkládá systém do tří oblastí (subsystémů 1. řádu), které tvoří:

1. oblast sociální,
2. oblast ekonomická,
3. oblast územní.

5.3.1 Dekompozice regionálních disparit v oblasti sociální

Kvalita života v regionech je ovlivňována mnoha faktory, které se navzájem podmiňují. Oddělit od sebe ekonomické a sociální faktory je nejen v teorii ale i v praxi velmi nesnadné. Každý jev zpravidla zahrnuje obě tyto dimenze a záleží na úhlu pohledu, který pro daný účel převládá.

Důležitým předpokladem pro sociální a ekonomický rozvoj regionu je kvalita sociálních a jiných podpůrných systémů. Ve spojení s dostatečnou a fungující sociální a technickou infrastrukturou (např. byty, školy, dopravní síť a další) vytváří vhodné podmínky pro podnikání a tudíž efektivní fungování ekonomiky. Dobré sociální a ekonomické podmínky pozitivně působí na celkové sociální klima, které zpětně podporuje rozvoj ekonomiky a přispívá k rozvoji regionu.

Z provedeného rozboru stávajících teoretických úvah v odborné literatuře i existujících praktických postupů se jeví jako účelné rozdělení sociální oblasti na pět podoblastí - subsystémů 2. řádu:

- **obyvatelstvo** (zejména hustota zalidnění, věková a vzdělanostní struktura a zdravotní stav obyvatelstva),
- **životní úroveň** (disponibilní důchod, nerovnost v příjmech),
- **úroveň bydlení** (kategorie bytu, počet osob na byt, počet cenзовých domácností na byt ad.) a vybavenost domácností (osobní automobil, barevný televizor, telefon (mobil), osobní počítač, napojení na internet),
- **sociální vybavenost v území** (zejména zdravotní a sociální služby),
- **sociální patologie** (nezaměstnanost, chudoba, kriminalita).

Výchozí návrh deskriptorů a indikátorů regionálních disparit charakterizující meziregionální rozdíly v oblasti sociální a jejich podoblastech je navrhován takto:

1 OBLAST SOCIÁLNÍ

1.1 obyvatelstvo

- 1.1.1 hustota zalidnění
- 1.1.2 věková struktura
  - průměrný věk
  - index stáří
- 1.1.3 zdravotní stav (nemocnost, úmrtnost)
  - střední délka života při narození (muži, ženy)
  - naděje dožití při narození
  - pracovní neschopnost
- 1.1.4 úroveň vzdělání
  - obyvatelstvo s vysokoškolským vzděláním
  - obyvatelstvo s úplným středním vzděláním
- 1.1.5 rodina, domácnost (viz komentář)
  - struktura domácností (úplné - neúplné)
  - průměrná velikost domácnosti

1.2 životní (příjmová) úroveň

- 1.2.1 nerovnost v příjmech
- 1.2.2 disponibilní důchod domácnosti

1.3 úroveň bydlení a vybavenost domácností

- 1.3.1 úroveň bydlení
  - byty 1. kategorie
  - byty vybavené plynem, vodovodem, ústředním topením
  - počet obytných místností v bytě
  - počet cenзовých domácností na byt
  - počet osob na byt
  - počet osob na obytnou místnost
  - obytná plocha na osobu
- 1.3.2 vybavenost domácností
  - osobní auto
  - barevný televizor
  - telefon (mobil)

- osobní počítač
- připojení počítače na internet

1.4 sociální vybavenost

1.4.1 zdravotní péče

- nemocniční lůžka
- lékaři ambulantní péče

1.4.2 sociální služby

- místa v zařízeních sociálních služeb pro osoby starší 65 let
- čekatelé na umístění v zařízeních sociálních služeb pro osoby starší 65 let

1.5 sociální patologie

1.5.1 nezaměstnanost

- míra nezaměstnanosti
- míra dlouhodobé nezaměstnanosti
- počet uchazečů na jedno volné pracovní místo

1.5.2 chudoba

- míra trvalého rizika chudoby
- mezera chudoby

1.5.3 kriminalita

- trestné činy

5.3.2 Dekompozice regionálních disparit v oblasti ekonomické

Ekonomika determinuje dynamiku rozvoje regionu. To také určuje váhu, resp. pozici ekonomické oblasti v identifikaci a hodnocení regionálních disparit. Je však zřejmé, že jednotlivé oblasti se prolínají a navzájem ovlivňují, a proto určení ostré hranice mezi jednotlivými oblastmi je velmi problematické. Týká se to také vztahu ekonomické oblasti vůči oblasti sociální a územní.

Nejmarkantnější příklad představuje deskriptor nezaměstnanosti, jenž je zpravidla součástí ekonomické oblasti. Nicméně řada autorů jej zařazuje do sociální oblasti, jakožto ex-post patologický důsledek sociální povahy.

V navrhované dekompozici jsme ponechali začlenění tohoto deskriptoru v sociální i v ekonomické oblasti a finální řešení ponecháváme na další fázi výzkumu této problematiky.

Na základě analyzovaných přístupů byla navržena základní dekompozice ekonomické oblasti. Návrh vychází z rozložení ekonomické oblasti do čtyř podoblastí - subsystémů 2. řádu.

- ***makroekonomické agregáty,***
- ***vnější ekonomické aktivity,***
- ***vnitřní ekonomické aktivity,***
- ***trh práce.***

Výchozí návrh deskriptorů a indikátorů regionálních disparit charakterizující meziregionální rozdíly v oblasti ekonomické a jejich podoblastech je navrhován takto:

2 OBLAST EKONOMICKÁ

2.1 Makroekonomické agregáty

2.1.1 Výkon regionu

- HDP
- Podíl HDP regionu na národním HDP
- HDP/ob.
- Tempo růstu HDP
- Tvorba HDP dle odvětví
- Hrubá přidaná hodnota
- Podíl hrubé přidané hodnoty regionu na národní
- Hrubá přidaná hodnota regionu dle odvětví
- Daňová výtěžnost

2.1.2 Produktivita regionu

- Produktivita práce (HDP/zaměstnaná osoba)
- Produktivita práce (hodinová produktivita)
- Úroveň jednotkových nákladů práce
- Úroveň jednotkových nákladů práce dle odvětví NACE (OKEČ)
- Tempo růstu jednotkových nákladů práce

2.2 Vnější ekonomické aktivity

2.2.1 Exportní výkonnost

- Podíl exportu na HDP regionu
- Podíl exportu regionu na národním HDP
- Teritoriální struktura exportu
- Podíl jednotlivých odvětví na exportu regionu
- Obchodní bilance regionu

2.2.2 Zahraniční kapitál

- Objem přímých zahraničních investic v regionu
- Podíl regionu na celkových přímých zahraničních investicích
- Objem přímých zahraničních investic na 1 obyvatele
- Objem přímých zahraničních investic v regionu nad 1 mil. USD
- Umístění přímých zahraničních investic dle odvětví NACE (OKEČ)
- Podíl zahraničních investic na tvorbě hrubého fixního kapitálu
- Podíl podniků pod zahraniční kontrolou podle hrubé přidané hodnoty
- Podíl podniků pod zahraniční kontrolou na zaměstnanosti

2.3 Vnitřní ekonomické aktivity

2.3.1 Ekonomické aktivity

- Ekonomické subjekty dle právních forem
- Ekonomické subjekty dle odvětví NACE (OKEČ)
- Ekonomické subjekty podle kategorie počtu zaměstnanců

- Počet soukromých podnikatelů
  - Počet podniků s 25 a více zaměstnanci na 1000 obyvatel
- 2.3.2 Malé a střední podnikání
- Podíl malého a středního podnikání (MSP) na HDP
  - Podíl MSP na hrubé přidané hodnotě
  - Podíl MSP na zaměstnanosti
  - Podíl MSP na investicích
  - Podíl MSP na dovozu/vývozu
- 2.3.3 Výzkum a vývoj
- Výdaje na VaV (v % HDP)
  - Podíl výdajů na VaV (v % hrubé přidané hodnoty)
  - Výdaje na VaV na 1 obyvatele
  - Výdaje na VaV dle sektorů
  - Podíl výdajů na VaV na tržbách
  - Počet zaměstnanců ve VaV na tisíc obyvatel
  - Podíl zaměstnanců ve VaV na celkovém počtu zaměstnanců v regionu (v%)
- 2.3.4 Investiční aktivita
- Tvorba hrubého fixního kapitálu (v % HDP)
  - Tvorba hrubého fixního kapitálu (na 1 obyvatele)
  - Tvorba hrubého fixního kapitálu (na 1 zaměstnanou osobu)
  - Tvorba hrubého fixního kapitálu (dle odvětví NACE)

2.4 Trh práce

- 2.4.1 Zaměstnanost
- Ekonomicky aktivní obyvatelstvo
  - Míra zaměstnanosti
  - Zaměstnanost dle odvětví NACE (OKEČ)
- 2.4.2 Nezaměstnanost
- Míra nezaměstnanosti
  - Specifické míry nezaměstnanosti (dle věkových a vzdělanostních skupin)
  - Dlouhodobá nezaměstnanost
  - Počet uchazečů na 1 volné pracovní místo

5.3.3 Dekompozice regionálních disparit v oblasti územní

Teoretické přístupy k teritorialitě nejsou dodnes sjednoceny a vychází z různých názorů. Jeden z nich spojuje pojetí teritoriality s institucionálními bariérami, vyplývajícími z prostorových hranic.

Jiní autoři (např. Molle, 2007) se přiklání spíše ke geografickým vlastnostem, respektive ke znevýhodněním vyplývajícím z členitosti prostoru. Mají se tím na mysli například horské oblasti, či periferie a tím daná zvýšená obtížnost při dostupnosti na trhy a ke zdrojům

v oblastech blíže centru. V regionální analýze tak záleží zejména na předmětu měření, pro který je relevantní přijmout vybranou územní deskripci.

Dekompozice systému sledování a hodnocení regionálních disparit v České republice je v územním subsystému tvořena tak, že region jako sledovaná jednotka je charakterizován 5 základními podoblastmi deskripce - subsystémy 2. řádu, které jsou následně blíže vymezeny jednotlivými deskriptory a indikátory.

Základní podoblasti deskripce – subsystémy 2. řádu - pro identifikaci a měření regionálních disparit v územním subsystému tvoří:

- ***fyzicko-geografický potenciál území,***
- ***životní a přírodní prostředí,***
- ***vybavenost a obsluha území dopravní infrastrukturou,***
- ***vybavenost a obsluha území technickou infrastrukturou,***
- ***potenciál cestovního ruchu.***

Výchozí návrh deskriptorů a indikátorů regionálních disparit charakterizující meziregionální rozdíly v oblasti sociální a jejich podoblastech je navrhován takto:

3 OBLAST ÚZEMNÍ

3.1 Fyzicko-geografický potenciál území

3.1.1 Struktura regionu

- Počet okresů
- Počet obcí
- Počet obcí se statutem města
- Podíl měst
- Podíl vesnic

3.1.2 Vzdálenost k centrům

- Vzdálenost regionálních metropolí od hlavního města ČR
- Vzdálenost okresních center od regionálních metropolí

3.1.3 Lokalizace regionu

- Celková rozloha regionu
- Podíl sídelních ploch
- Podíl zemědělské půdy
- Podíl zalesněných ploch
- Podíl vodních ploch
- Délka regionálních hranic
- Délka státních hranic na území regionu
- Teritoriální kompaktnost

3.1.4 Členitost území

- Průměrná nadmořská výška
- Výšková členitost území

- Nejnižší položený bod
- Nejvyšší položený bod

3.1.5 Hydrometeorologické podmínky

- Průměrná roční teplota
- Průměrné množství srážek

3.2 Životní a přírodní prostředí

3.2.1 Kvalita ovzduší

- Podíl regionu na produkci emisí SO₂, CO₂ a NO_x
- Průměrné roční koncentrace NO_x, SO₂ a prašného aerosolu (PM<10)
- Podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší na celkové ploše státu (%)

3.2.2 voda

- Podíl regionu na znečištění vypouštěném z bodových zdrojů v ČR
- Podíl profilů SSJV s hodnotami ve třídách jakosti IV a V (dle ukazatele A) k celkovému počtu profilů SSJV v regionu
- Znečištění vypouštěné do vod (emise nerozpuštěných látek, rozpuštěných organických solí a ropných látek)

3.2.3 příroda a biodiverzita

- Podíl velkoplošných chráněných území z celkové plochy regionu
- Podíl ohrožených druhů savců, ptáků, ryb, plazů, obojživelníků a cévnatých rostlin

3.2.4 odpady

- Podíl regionu na produkci nebezpečných odpadů
- Podíl zneškodňovaného odpadu z celk. produkce odpadu v regionu
- Produkce komunálních odpadů na obyvatele
- Produkce průmyslových odpadů na jednotku HDP
- Podíl recyklovaných odpadů na celkovém objemu odpadů v regionech

3.2.5 lesy

- Podíl jednotlivých druhů lesů v regionech
- Podíl poškozených lesních porostů z celkové plochy lesní půdy v regionu
- Intenzita těžby dřeva

3.2.6 krajina a půda

- Podíl orné půdy z celkové plochy regionu
- Podíl zemědělské půdy z celkové plochy regionu
- Spotřeba hnojiv
- Spotřeba pesticidů
- Podíl plochy a počet starých ekologických zátěží
- Přírůstek plochy revitalizovaného území

3.3 Vybavenost a obsluha území dopravní infrastrukturou

3.3.1 úroveň silniční infrastruktury

- Hustota dálnic a silnic pro motorová vozidla na 1 km²

- Hustota ostatních silnic na 1 km²
- Délka silniční sítě ve vztahu k počtu obyvatel
- Délka modernizovaných, rekonstruovaných a opravených úseků silnic II. a III. třídy a místních komunikací

3.3.2 úroveň železniční infrastruktury

- Hustota železnic na 1 km²
- Počet železničních stanic a zastávek v regionu
- Délka železničních tranzitních koridorů

3.3.3 letiště

- Počet mezinárodních letišť pro veřejnou leteckou dopravu
- Počet a parametry vnitrostátních letišť na území regionu

3.3.4 vodní cesty

- Délka vodních cest
- Počet linek osobní lodní dopravy

3.3.5 hraniční přechody

- Počet silničních a železničních hraničních přechodů

3.3.6 intenzita dopravy

- Množství přepraveného nákladu po železnici v tunách
- Délka a počet linek veřejné osobní dopravy v integrovaných systémech
- Počet obcí v izochroně časové dostupnosti krajského města veřejnou osobní dopravou do 1 hodiny s frekvencí obslužnosti minimálně jeden spoj za pracovní den
- Celkový počet cestujících po železnici do / z / v rámci regionu
- Celkový počet cestujících ve veřejné autobusové dopravě
- Celkový počet přepravených osob v MDH

3.4 Vybavenost a obsluha území technickou infrastrukturou

3.4.1 zásobování vodou

- Podíl obyvatel zásobovaných vodou z veřejného vodovodu
- Podíl vodovodních sítí starších než 30 let ve městech
- Ztráty (%) vody ve veřejných sítích
- Spotřeba vody na obyvatele

3.4.2 kanalizace a čištění odpadních vod

- Podíl obyvatel regionu napojených na kanalizaci s ČOV
- Počet čističek odpadních vod
- Kapacita čističek odpadních vod
- Počet modernizovaných úpraven vody
- Počet ČOV v obcích, z toho do 2 000 ekvivalentních obyvatel
- Délka vybudovaných kanalizačních sítí připojených na ČOV

3.4.3 zásobování energiemi

- Podíl domácností připojených na plyn

- Počet plynofikovaných obcí
- Podíl domácností zásobovaných z centr. zdrojů tepla
- Spotřeba obnovitelných zdrojů energie (OZE) jako podíl z celkové spotřeby energie v regionu
- Spotřeba obnovitelných zdrojů energie (OZE) jako podíl z celkové výroby energie v regionu
- Spotřeba paliv a energií v regionech
- Energetická náročnost tvorby regionálního HDP

3.4.4 informační a telekomunikační technologie

- Počet hlavních telefonních stanic na 1000 obyvatel
- Využití internetu jednotlivci
- Využívání osobních počítačů jednotlivci
- Veřejně přístupná místa na internet v knihovnách

3.5 Potenciál cestovního ruchu

3.5.1 infrastruktura cestovního ruchu

- Počet stálých lůžek v hotelích a ubytovacích zařízeních
- Počet nových zařízení infrastruktury cestovního ruchu
- Počet zahraničních návštěvníků

6 METODY HODNOCENÍ REGIONÁLNÍCH DISPARIT V ČR

6.1 *Používané metody hodnocení regionálních disparit v ČR a ve světě*

Z podrobné analýzy stávající metod hodnocení regionálních disparit v České republice vyplývá, že čeští regionalisté a analytici územní nerovnosti zpravidla hodnotí buďto pomocí metod založených na meziregionální komparaci, v jejímž rámci jsou zvolené regiony srovnávány na základě zkušeností a znalostí, nebo pomocí základních a pokročilých statistických metod, jejichž praktické využití na úrovni reálně fungujících institucí je však velmi diskutabilní. Do těchto skupin lze zařadit také metody, jež byly analyzovány v rámci řešení tohoto projektu.

Konkrétně se jedná o následující metody: metodu meziregionální komparace, metodu využívající Geografický informační systém, míru variability, vícerozměrné statistické metody, shlukovou analýzu, faktorovou analýzu, simplicistní model, metodu reálné konvergence, upravený teritoriální Giniho koeficient a metodu umělých neuronových sítí.

Z výše uvedených metod je v České republice při hodnocení regionálních disparit nejčastěji využívána **metoda meziregionální komparace**, v jejímž případě jsou na základě předchozí analýzy porovnávány jednotlivé regiony a procesy, které uvnitř těchto regionů probíhají, s cílem nalézt společné a odlišné rysy v jejich vývoji. Tato metoda je tedy zaměřena na srovnávání struktur jednotlivých regionů a na komparaci vybraných ekonomických, sociálních a environmentálních indikátorů poukazujících na možné územní nerovnosti. Jejím výstupem jsou zpravidla čisté regionální analýzy, v jejichž rámci dochází pouze k verbálnímu hodnocení regionálních disparit. Ačkoliv se tato metoda jeví jako velmi zajímavá, nese sebou určitá úskalí, mezi něž patří především obtížná časová a věcná srovnatelnost, nízká kvalita a špatná dostupnost informací, působení vedlejších faktorů, mezi něž lze zařadit např. přírodní bohatství země, její politickou stabilitu či vývojové tendence prosazující ji ve světové ekonomice a objektivnost tímto způsobem realizovaných analýz.

Společně s metodou meziregionální komparace bývá v Česku poměrně často využívána také **metoda geografických informačních systémů**. Geografické informační systémy lze definovat jako počítačové systémy, které jsou orientovány na zpracování geografických dat, jež jsou pak následně prezentována v podobě různých typů a druhů map. Ve srovnání s klasickými, tj. analogovými mapami, tyto systémy od sebe důsledně oddělují prezentační a ukládací funkci map a současně k těmto dvěma základním funkcím přidávají celou řadu dalších možností, k nimž lze zařadit například prostorovou analýzu dat. Díky takto navrženému a zpracovanému systému mohou být jednotlivá data poměrně jednoduše aktualizována, analyzována a následně i prezentována, díky čemuž jsou jednotliví uživatelé schopni poměrně pružně reagovat na změny ve formě výstupu. V současnosti je pak na pojem GIS pohlíženo buďto jako na (1) software, (2) informační technologii, nebo jako na (3) konkrétní aplikaci, přičemž pro hodnocení regionálních disparit je nejčastěji využíváno právě posledně jmenované pojetí.

K sofistikovanějším metodám měření regionálních disparit pak patří použití **míry variability, směrodatné odchylky, variačního koeficientu, shlukové** či **faktorové analýzy**.

Jako poměrně zajímavé a inspirativní lze označit také využití metody vystavěné na hodnocení územních nerovností pomocí **simplicistního modelu**, který navrhli J. F. Palán a L. Marková. Při konstrukci tohoto modelu autoři vycházeli z expertně definovaného souboru indexů, které charakterizují konkurenceschopnost jednotlivých regionů. V modelu jsou tak obsaženy indexy, k jejichž výpočtu jsou využívány jak hnací faktory regionálního rozvoje, tak faktory kvality života. Výsledné indexy jsou následně zaneseny do pavučinových grafů, čímž umožňují komparaci jednotlivých regionů.

Podobně jako v České republice, také v zahraničí jsou hodnoceny územní nerovnosti pomocí metody meziregionální komparace i prostřednictvím základních a pokročilých statistických metod, přičemž do této skupiny lze zařadit v podstatě většinu výše uvedených metod. Přesto i zde lze nalézt metody, které doposud nebyly v České republice z různých důvodů využity. K těmto metodám patří metoda reálné konvergence, upravený teritoriální Giniho index a metoda umělých neuronových sítí.

První metodou je **metoda reálné konvergence**, při jejímž využití musí analytici nejprve podrobně zhodnotit vývoj jednotlivých indikátorů charakterizujících územní rozdíly a následně stanovit, zda se tyto rozdíly zmenšují (regiony konvergují), nebo naopak zvětšují (regiony divergují). Sledování vlastního procesu sblížení jednotlivých regionů se pak liší na základě toho, zda se analytici přikloní spíše ke konceptu absolutní konvergence, podmíněné konvergence či β -konvergence.

Druhou běžně využívanou metodou je metoda založená na **upraveném teritoriálním Giniho indexu**, kterou v roce 2002 publikovala OECD. Na rozdíl o klasického Giniho koeficientu, který je sestaven pro porovnávání rozdílů mezi příjmy jednotlivců, je upravený teritoriální index zaměřen na rozdíly v hrubém domácím produktu na obyvatele, jenž je zde považován za ukazatel diferenciací příjmů mezi obyvateli jednotlivých regionů.

K vysoce sofistikovaným metodám měření regionálních disparit pak patří **metoda umělých neuronových sítí**, která je založena na bezprostřední interpretaci analyzovaných dat pomocí Kohonenovy mapy, což jsou umělé neuronové sítě, které jsou vybaveny učícím algoritmem bez učitele.

6.2 Vybrané metody měření a hodnocení regionálních disparit

Ačkoliv jak v České republice, tak ve světě existuje celá řada metod pro měření a hodnocení regionálních disparit, žádná z těchto metod se nejeví pro účely tohoto projektu jako optimální. Z tohoto důvodu bylo cílem této části řešení nalézt, popsat a následně také navrhnout využití těch statisticko-matematických metod, s jejichž pomocí bude možné kvalifikovaně hodnotit tendence a vývojové trendy regionálních rozdílů, a to s ohledem na jejich praktickou využitelnost.

Pro měření regionálních disparit se jako nejvhodnější jeví následující metody: metoda průměrné odchylky, bodová metoda, metoda normované proměnné, metoda vzdálenosti od fiktivního bodu, metoda souhrnného indexu, metoda semaforu a metoda škálování.

Při podrobnější analýze těchto postupů řešitelé dospěli k závěru, že každá z těchto metod má svá pro a proti, přičemž jejich použití bude závislé na míře obtížnosti, s níž lze tyto indexy zkonstruovat, i na souboru použitých statistických ukazatelů, neboť v některých metodách nelze, pro jejich obtížnou kvantifikaci, použít ukazatele kvalitativního charakteru.

Z tohoto pohledu se jeví jako nejvhodnější použít pro první praktickou fázi výzkumu (identifikaci a kvantifikaci proměnných) metodu škálování či její specifickou formu metodu semaforu, jejichž prostřednictvím lze jednotlivé ukazatele rozčlenit do větších celků, což následně umožní získat o analyzovaném souboru mnohem lepší přehled. Při vlastní tvorbě a výpočtu konkrétních indexů se však jako vhodnější jeví využití zbývajících statisticko-matematických metod.

Zde je však zapotřebí říci, že za nejvýznamnější měřítko pro výběr metody lze označit jednak vypovídací schopnost vypočteného indexu, jednak jeho nepřilíš velkou výpočetní náročnost. Otázkou tedy zůstává, které z výše uvedených metod zvolit jako nejvhodnější.

6.2.1 Identifikace a kvantifikace proměnných

Škálovací techniky

V první fázi výzkumu řešitelé doporučují využít **škálování**, které je v odborné literatuře, zaměřené na problematiku měření ekonomických veličin, definováno buďto jako soubor metod, procedur, popř. technik, které analytikům umožňují vytvořit jakoukoliv škálu, nebo jako skutečný proces měření, tj. proces kvalitativního měření, jež vede ke škálování hodnot, které jsou v praxi jen velmi obtížně měřitelné. Z pohledu výzkumu regionálních disparit se jako významnější jeví spíše škálovací techniky, neboť jejich prostřednictvím lze, mimo jiné, také porovnávat údaje založená jak na metrické, tak na nemetrické bázi. Z názoru odborníků je zřejmé, že při měření regionálních disparit hrají škálovací procedury v podstatě stejnou roli, jako měřicí procedury v případě fyzikálního měření. Tento závěr je spojen zejména s procedurou očíslování, kterou lze uplatnit buďto na jednotlivé ukazatele, nebo na jejich skupiny.

Jako **očíslování** je v odborné literatuře označováno přiřazení určitých konkrétních čísel jednotlivým hodnotám námi zvolených ukazatelů, z čehož vyplývá, že mezi takto stanovenými čísly neexistuje žádný numerický vztah. Výhodou tohoto přístupu je poměrně dobrá přehlednost a bezproblémová rozšířitelnost analyzované skupiny, neboť není zapotřebí provádět dodatečné propočty hodnot indexů (tak jak je tomu v případě statisticko-matematických metod). Na druhé straně je však zapotřebí zdůraznit, že očíslování nelze považovat za druh měření, a tím pádem také pomocí této metody nemůžeme dospět ke konkrétním kvantitativním údajům.

Metoda semaforu

Za specifickou podobu škálování lze označit **metodu semaforu**, která se svým pojetím výrazně přibližuje proceduře očíslování. Na rozdíl od číslování, jsou v tomto případě jednotlivým hodnotám zvolených ukazatelů přiřazeny, nikoliv konkrétní čísla, ale specifické symboly, jež navíc odpovídají určité procentuální úrovni sledovaného ukazatele. Nejčastěji pak tyto symboly mají podobu tří kruhů v barvách světel semaforu, z čehož je také odvozován název této metody.

Pro využití metody semaforu se v současné době nabízí dobře využitelný nástroj, jímž je tabulkový proces Microsoft Office Excel 2007, mezi jehož funkcemi se nachází také funkce **podmíněné formátování**, která je v podstatě postavena na principu metody semaforu. Pomocí tohoto software tak lze sestavit některou z následujících hodnotících škál: dvoubarevnou škálu, třibarevnou škálu, datovou čáru či škálu vyjádřenou sadou ikon.

6.2.2 Tvorba a výpočet indexu disparity

Průměrná odchylka

Při využití statisticko-matematických metod, se jako vhodná pro sledování regionálních disparit jeví **metoda průměrné odchylky**. Tato metoda vyjadřuje míru variability definovanou jako aritmetický průměr absolutních odchylek jednotlivých hodnot sledovaných ukazatelů od určité zvolené hodnoty. Jak je z uvedené definice zřejmé, tato metoda vychází z absolutních odchylek, tj. odchylek bez ohledu na znaménko. Využití těchto odchylek není samoučelné, neboť z analyzovaného souboru odstraňuje vzájemné kompenzování kladných a záporných odchylek. Za nevýhodu tohoto přístupu lze označit zejména to, že průměrnou hodnotu celkového souboru nelze určit z dílčích průměrných odchylek, tj. z průměrných odchylek jednotlivých souborů ukazatelů.

Bodová metoda

Princip bodové metody, jejímž autorem je M. K. Bennet, je založen na nalezení regionu, v němž analyzovaný ukazatel, zahrnutý do hodnocení disparit dosahuje buďto maximální, nebo minimální hodnoty. Maximální hodnota je brána v potaz, když je za progresivní považován růst příslušného ukazatele, kdežto minimální hodnota je využívána tehdy, pokud k progresi dochází v okamžiku, kdy hodnota daného ukazatele klesá. Tento region je za daný ukazatel oceněn 1.000 bodů, přičemž ostatní regiony, dle promile, jež činí hodnota jejich ukazatele z hodnoty ukazatele maximálního, získají ocenění v rozsahu od 0 do 1.000 bodů. Pokud je kritériem minimální hodnota příslušného ukazatele, pak se počítá s převrácenou hodnotou tohoto poměru. Za jednotlivé regiony se pak sečtou body získané u jednotlivých ukazatelů, přičemž celková hodnota je určitou charakteristikou regionální disparity. Za výhodu této metody lze označit její schopnost shrnout ukazatele zachycené v různých jednotkách do jediné syntetické charakteristiky, jíž je bezrozměrné číslo. Pomocí takto získaného syntetického ukazatele lze následně stanovit buďto pořadí jednotlivých regionů nebo určit regionální rozdíly, jež jsou spojeny pouze s jednotlivými kategoriemi ukazatelů.

Metoda normované proměnné

Další možností, jak vytvořit vícekritériální index, je využití metody normované proměnné, což je opět bezrozměrná veličina, která má jednak nulový průměr a jednak jednotkový průměr. Výhodou tohoto typu veličiny je, že ji můžeme bez problémů sčítat.

Metoda vzdálenosti od fiktivního bodu

Šestou metodou, již lze využít k hodnocení regionálních disparit je metoda vzdálenosti od fiktivního objektu, která je postavena na předpokladu, že si analytici provedeným zkoumáním vytvoří představu o optimálním regionu, jež zahrnuje maximální resp. minimální hodnoty jednotlivých ukazatelů (jedná se o konkrétní údaje z jednotlivých regionů zahrnutých do srovnání), nebo získají optimální hodnoty stanovené regionalisty. Při využití této metody jsou

příslušné ukazatele nejprve vyjádřeny v normovaném tvaru a poté je vypočítána euklidovská vzdálenost jednotlivých regionů od optimálního abstraktního regionu. Tento postup je možné využít také v obráceném pořadí, tj. vytvořit nejhorší region a k němu porovnávat regiony ostatní. I v tomto případě by však index nabýval pouze kladných hodnot, díky čemuž může být tato metoda využita jak při porovnávání rozdílem, tak při porovnávání podílem.

Metoda souhrnného indexu

Sedmou prezentovanou metodou, kterou lze využít při konstrukci indexu regionálních disparit, je metoda založená na konstrukci souhrnného indexu, což je poměrné číslo, s jehož pomocí je možno srovnat soubor jak extenzivních (nezčítatelných), tak intenzivních (nezprůměrovatelných) veličin, a to z hlediska časového, místního i věcného. Pokud tyto indexy srovnávají ukazatele, které lze zařadit mezi extenzivní veličiny, pak ekonomická teorie hovoří o objemových souhrnných indexech, kdežto v případě, že jejich součástí jsou intenzivní veličiny, jsou tyto indexy označovány jako souhrnné indexy úroňové. Při vlastní konstrukci souhrnného indexu se využívá buďto zprůměrování individuálních indexů, nebo agregace různorodých extenzivních a intenzivních veličin pomocí vhodných vah.

Klady a zápory jednotlivých výše uvedených metod jsou stručně shrnuty v tabulce 1.

Tabulka 2: Klady a zápory popsaných metod pro hodnocení regionálních disparit

<i>metoda</i>	<i>klady metody</i>	<i>zápory metody</i>
škálovací metody	<ul style="list-style-type: none"> komparace údajů založených na metrické i nemetrické bázi, přehlednost a bezproblémová rozšiřitelnost analyzované skupiny ukazatelů. 	<ul style="list-style-type: none"> metody nelze považovat za druh měření, díky čemuž nelze dospět ke konkrétním kvantitativním údajům, pseudokvantifikace regionálních disparit při využití metody očíslování.
metoda semaforu	<ul style="list-style-type: none"> vizuální zobrazení rozdílů mezi úrovní jednotlivých regionů, dobrá přehlednost, rychlost a bezproblémová využitelnost při analyzování různě širokých skupin ukazatelů. 	<ul style="list-style-type: none"> nemožnost stanovit konkrétní hodnotu indexu regionální disparity a kvantifikovat tak rozdíly mezi jednotlivými regiony.
průměrná odchylka	<ul style="list-style-type: none"> z analyzovaného souboru odstraňuje vzájemné kompenzování kladných a záporných odchylek. 	<ul style="list-style-type: none"> průměrnou hodnotu celkového souboru nelze určit z dílčích průměrných odchylek.
bodová metoda	<ul style="list-style-type: none"> schopnost shrnout ukazatele zachycené v různých jednotkách do jediné syntetické charakteristiky, již je bezrozměrné číslo. 	<ul style="list-style-type: none"> relativní náročnost výpočtu indexu, kterou je však možno odstranit využitím vhodného software (např. programu Microsoft Excel).
metoda normované proměnné	<ul style="list-style-type: none"> schopnost shrnout ukazatele zachycené v různých jednotkách do jediné syntetické charakteristiky, již je bezrozměrné číslo, takto vypočítané veličiny mohou být bez problému sčítány, přihlíží k relativní proměnlivosti ukazatelů zahrnutých do 	<ul style="list-style-type: none"> nemožnost jejího použití v situaci, kdy je záměrem analytiků využít při srovnávání podílové veličiny, pomocí této metody není možné dospět k závěru, že region A zaostává za regionem B.

	příslušného indexu,	
	<ul style="list-style-type: none"> • potírá absolutní proměnlivost, s níž počítá bodová metoda. 	
metoda vzdálenosti od fiktivního bodu	<ul style="list-style-type: none"> • možnost využít metodu jak při porovnání rozdílem, tak při porovnávání podílem. 	<ul style="list-style-type: none"> • problematické stanovení optimálního regionu, spojené s velkou mírou subjektivity.
metoda souhrnného indexu	<ul style="list-style-type: none"> • u průměrových indexů jsou za pozitiva považovány jejich formální vlastnosti, • u agregátních indexů je jejich předností zejména jejich snazší věcná interpretace. 	<ul style="list-style-type: none"> • problematické stanovení indexních čísel, jež jsou součástí agregátních indexů.

---

7 REGIONÁLNÍ DISPARITY V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ

Tato kapitola je výstupem studie „Komparace pojetí, identifikace a řešení regionálních disparit v zemích středoevropského prostoru“. Pro srovnání byly vybrány 2 země EU15 (Německo a Rakousko) a 3 nové členské země EU27 (Maďarsko, Polsko a Slovensko).

Vzhledem k tomu, že ve druhé etapě řešení má dojít k vypracování metodiky přenosu poznatků a nástrojů ovlivňujících řešení regionálních disparit do metod a technik regionálního managementu, byl již v této etapě mezinárodního srovnávání proveden výzkum zahrnující nejen pojetí disparit v rámci Evropské unie a jejích vybraných členských států, ale také přístup těchto zemí k regionální politice zaměřené na řešení regionálních disparit.

Mezinárodní srovnávání disparit na národní i regionální úrovni se provádí pro různé účely v rámci mezinárodních organizací, jako jsou např. OECD, Světová banka, Světové ekonomické fórum apod. V rámci Evropské unie se pravidelně hodnotí nerovnosti v rozvoji států a regionů pro potřeby politiky soudržnosti nebo pro hodnocení dosahování cílů konkurenceschopnosti Evropské unie. Východiskem jsou jednak navržené účelové systémy ukazatelů, mezi které patří např. systém strukturálních ukazatelů, data nadefinovaných regionálních ukazatelů sledovaná v národních statistikách a v Evropském statistickém úřadu - Eurostatu.

Podrobně byly národní nebo regionální disparity v období 2000 až 2006 analyzovány a vyhodnocovány také ve studiích připravovaných v rámci projektu ESPON.

7.1 Regionální disparity a soudržnost v Evropské unii

Ekonomická, sociální a územní soudržnost vyjadřuje solidaritu mezi členskými státy a regiony Evropské unie. Cílem soudržnosti je vyvážený rozvoj Evropské unie, při kterém dochází ke snižování strukturálních rozdílů (disparit) mezi regiony a k podpoře rovných příležitostí pro všechny.

7.1.2 Koncept soudržnosti v EU

Pojem „soudržnost“ je běžně používán ve smlouvách o Evropských společenstvích a Evropské unii, avšak jeho význam není přesně definován. Soudržnost je v obecném měřítku vyjádřena jako rovnovážný rozvoj Společenství jako celku a snižování rozdílů rozvoje jeho různých regionů.

Soudržnost se dá vyjádřit takovou úrovní rozdílnosti mezi státy, regiony nebo skupinami, které jsou politicky a společensky snesitelné (Molle, 2007). Čím nižší jsou tyto rozdílnosti, tím je vyšší úroveň soudržnosti. V současné době se rozlišují v dokumentech Evropské unie tři úrovně soudržnosti: hospodářská, sociální a územní.

Hospodářská soudržnost hodnotí ekonomickou konvergenci a dá se vyjádřit snižováním disparit mezi úrovněmi rozvoje různých regionů (států) pomocí ekonomických ukazatelů, jako jsou např. hrubý domácí produkt na obyvatele, zaměstnanost, produktivita apod.

Sociální soudržnost se zaměřuje na dosažení cílů ve snižování nezaměstnanosti, úrovni vzdělání, sociálním vyloučení různých skupin a v demografických trendech v Evropské unie.

Územní soudržnost sleduje vyváženou distribuci lidských aktivit v rámci Unie a je doplňkovým pojmem k hospodářské a sociální soudržnosti. Koncept územní soudržnosti rozvíjí hospodářskou a sociální soudržnost tím, že základní cíl Evropské unie, vyvážený a udržitelný rozvoj, převádí do územního kontextu. Je to zastřešující pojem, který integruje sociální a geografické dimenze území a jeho potenciál. Vyjadřuje poskytování rovných příležitostí pro všechny občany Evropské unie bez ohledu na místo kde žijí a pracují.

Jednotlivé dimenze soudržnosti se odlišují také podle cílů politiky soudržnosti, která je jejich nositelem, jak uvádí následující tabulka:

Tabulka 3: Cíle sociální, hospodářské a územní soudržnosti

Dimenze soudržnosti	Cíle politiky soudržnosti	Dlouhodobý cíl
Sociální soudržnost	<ul style="list-style-type: none"> • Snížit sociální disparity, nerovnosti a sociální vyloučení • Posílit sociální vztahy, interakce a vazby 	Vytvořit a rozvíjet sociální kapitál
Hospodářská soudržnost	<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšit udržitelnost ekonomického růstu • Redistribuovat ekonomické aktivity a růst v rámci území 	Vytvořit a rozvíjet ekonomický a finanční kapitál
Územní soudržnost	<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšit přístup ke službám všeobecného ekonomického zájmu • Vyvarovat se územní nerovnováhy • Rozvíjet polycentrické územní systémy v urbánních i venkovských oblastech a vytvářet příležitosti pro všechny 	Vytvářet a rozvíjet územní kapitál

Zdroj: Farrugia, 2008; vlastní úprava

Hospodářská a sociální soudržnost je výrazem solidarity mezi státy a regiony a je v podstatě implementována prostřednictvím regionální politiky Evropské unie. Územní soudržnost je důsledkem hospodářské soudržnosti, tj. snížení regionálních nebo národních disparit a sociální soudržnosti, definované široce jako přítomnost sdílených hodnot, snížených nerovností v bohatství, absencí mechanismů společenského vyloučení, existencí sociálních sítí, územní sounáležitosti a identity.

Politika soudržnosti je vyvolána právě existencí disparit mezi zeměmi, regiony a sociálními skupinami a jejím hlavním cílem je tyto disparity redukovat. Velikost, struktura a úroveň disparit vyjádřena prostřednictvím vybraných ukazatelů je dokonce mírou či měřítkem soudržnosti. Čím nižší jsou tyto rozdílnosti, tím je vyšší úroveň soudržnosti.

7.1.3 Pojetí disparit z pohledu soudržnosti

Přijmeme-li tezi, že disparity jsou výrazem úrovně soudržnosti, pak můžeme hovořit o ekonomických, sociálních a územních disparitách.

Ekonomické disparity jsou odrazem úrovně ekonomické soudržnosti, která není jednoznačně definována a často bývá vysvětlována podle kontextu, v jakém je použita. Podle Molla (2007) ekonomická soudržnost existuje, když „všechny segmenty (zejména regiony) jsou vloženy do celkové evropské ekonomiky takovým způsobem, aby mohly čelit mezinárodní konkurenci.“ Ekonomická soudržnost se zvyšuje, resp. zlepšuje, pokud dochází

k poklesu disparit mezi různými faktory konkurenceschopnosti; jinými slovy v případě, kdy nejslabší regiony jsou schopny dohánět ty vyspělejší. Za hlavní ukazatel ekonomické soudržnosti se pokládá Hrubý domácí produkt na obyvatele.

Problémy sociální soudržnosti se týkají vyvážené účasti různých skupin obyvatelstva na společenském životě. Sociální soudržnost se často vztahuje k existenci harmonických vztahů mezi různými společenskými skupinami. Sociální soudržnost převládá, pokud disparity v řadě sociálních ukazatelů jsou politicky udržitelné. Zaměřuje se na dosažení cílů ve snižování nezaměstnanosti, úrovni vzdělání, sociálním vyloučení různých skupin obyvatelstva, v demografických trendech v rámci Evropské unie apod.

V souvislosti s územní soudržností se často pro vyjádření územních rozdílů kromě pojmu disparit používá pojem územní nerovnováha. Přitom v Evropské unii existuje mnoho aspektů územní rovnováhy, které ohrožují harmonický rozvoj hospodářství Unie v budoucích letech (European Commission, 2004):

- na úrovni EU je to vysoká koncentrace hospodářské činnosti a obyvatelstva v centrální oblasti neboli v tzv. pětiúhelníku (Pentagonu) vymezeném městy Londýn, Paříž, Milano, Mnichov a Hamburg,
- na národní úrovni je to přetrvávání značných nevyvážeností mezi hlavními metropolitními oblastmi a zbytkem státu, pokud jde o hospodářský rozvoj,
- na regionální úrovni je to zvětšování velkého počtu územních rozdílů kromě těch, které lze změřit HDP nebo nezaměstnaností, jako např. vzrůstající dopravní zácpy a znečištění ovzduší a přetrvávání sociálního vyloučení v hlavních městských aglomeracích, zatímco mnoho venkovských oblastí trpí nedostatečným hospodářským spojením se sousedními malými a středními městy, poklesem počtu obyvatel a snižováním dostupností základních služeb,
- v rámci regionů a měst je to rozvoj hnízd chudoby a sociálního vyloučení, atd.

Územní disparity jsou často odrazem velkých nerovností ve vybavení území faktory konkurenceschopnosti, které postupně vedou k asymetrické distribuci fyzického a lidského kapitálu. Existují rozdíly mezi periferií a centrem pokud jde o obyvatelstvo, bohatství, přístup ke službám obecného zájmu, k dopravě, energii, telekomunikacím a informační společnosti, nebo pokud jde o výzkum a kapacity pro inovace. Tyto rozdíly nelze ignorovat, protože ovlivňují celkovou konkurenceschopnost ekonomiky Evropské unie.

Územní disparity se pak mohou projevit v tzv. konektivě území na hlavní dopravní síť (silniční, železniční, letiště apod.) nebo v intenzitě vývoje a výzkumu v daném území vyjádřené jak počtem a strukturou organizací vědy a výzkumu a institucí poskytujících vysokoškolské vzdělání, tak i pomocí počtu výstupů vědy a výzkumu (publikačních, patentů apod.). Pro hodnocení úrovně inovací, vědy a výzkumu se např. na úrovni Evropské unie používá kolem 20 ukazatelů shrnutých např. v Evropském inovačním zpravodaji. Dalším zdrojem hodnocení disparit je zřejmě i úroveň služeb obecného zájmu v ekonomické i sociální rovině.

7.1.4 Klasifikace regionů v EU pro sledování disparit

Při hodnocení disparit v rámci Evropské unie se na nižších územních úrovních používá známá klasifikace teritoriálních jednotek NUTS.

Tabulka 4: Počty obyvatel pro NUTS

Statistická jednotka	Nejvyšší počet obyvatel	Nejnižší počet obyvatel
NUTS 1	7 000 000	3 000 000
NUTS 2	3 000 000	800 000
NUTS 3	800 000	150 000

Zdroj: Eurostat, 2008

V současné době (stav k 1.1.2008) je v EU27 definováno 97 regionů typu NUTS 1, 271 regionů typu NUTS 2 a 1303 regionů typu NUTS 3.

Eurostat dále vytvořil informační systém, jehož součástí bylo vytvoření místních samosprávních jednotek - Local administrative unit – LAU. Byly vytvořeny další dva stupně v souladu s principy NUTS – LAU 1 (dříve NUTS 4) a LAU 2 (dříve NUTS 5). Nejmenší samosprávná jednotka LAU 2 musí být vytvořena ve všech členských zemích EU, LAU 1 není definována pro všechny členské státy.

7.2 Data a ukazatele pro hodnocení regionálních disparit v EU

Regionální politika je v zemích Evropské unie realizovaná pomocí dvou přístupů, které využívají pro měření regionálních disparit odpovídající datové základny. Hlavní proud regionální politiky členských států je začleněn do politiky soudržnosti EU a pro sledování disparit jsou definovány ukazatele v rámci Evropského statistického úřadu. Na úrovni členských států je realizovaná tzv. národní regionální politika, která vychází z hodnocení regionálních disparit na základě národních ukazatelů, které mohou být odlišné.

Územní nerovnosti jsou v Evropské unii hodnoceny z různých pohledů v závislosti na účelu, ke kterému hodnocení slouží. Dva základní systémy ukazatelů jsou:

1. Ukazatele pro hodnocení soudržnosti podle pravidelných zpráv o ekonomické, sociální a územní soudržnosti.
2. Ukazatele pro hodnocení plnění cílů Lisabonské strategie. Jedná se o systém tzv. strukturálních ukazatelů a tzv. krátký seznam ukazatelů.

Datová základna pro obě skupiny ukazatelů je však společná.

7.2.1 Výchozí datová základna pro hodnocení disparit v EU

Porovnatelné formy regionální statistiky jsou důležitou částí evropského statistického systému. Jejich sběr vzhledem k množství vyhodnocovaných údajů a charakteristik jednotlivých regionů, jakož i samotnému počtu těchto regionů je dlouhodobou záležitostí a následnou tvorbu databází také komplikuje kvalita a úplnost dat na území jednotlivých členských států Unie. Z toho vyplývá, že dostupnost relevantních a kvalitních dat o regionech je k dispozici s delším časovým zpožděním v intervalu dvou až čtyř let.

Evropský statistický úřad Eurostat ve své regionální statistice zahrnuje nejdůležitější ukazatele ekonomického vývoje Evropské unie, společenského života, demografie, imigrace,

regionálních účtů, zaměstnanosti i nezaměstnanosti, zdraví, turismu, zemědělství, výzkumu a vývoje a v neposlední řadě vzdělání. Regionální statistika tvořena a publikována Eurostatem obsahuje databáze dvanácti různých okruhů regionálních statistických ukazatelů (Eurostat, 2008):

- Regionální zemědělská statistika.
- Regionální demografická statistika.
- Regionální účty dle metodiky ESA95.
- Regionální vzdělávací statistika.
- Regionální statistika životního prostředí a energie.
- Regionální statistika vědy a technologie.
- Regionální statistika zdraví.
- Regionální statistika cestovního ruchu a turismu.
- Regionální dopravní/přepravní statistika.
- Regionální statistika pracovních sil.
- Regionální statistika mzdových nákladů.

Data jsou ve většině databází sesbírávána s pravidelností jednoho roku, v některých případech i s měsíční frekvencí.

7.2.2 Ukazatele pro hodnocení ekonomické, sociální a územní soudržnosti Evropské unie

Ukazatele pro hodnocení ekonomické, sociální a územní soudržnosti jsou v nejdostupnější a koncentrované podobě, avšak v omezeném rozsahu uváděny ve zprávách o hospodářské a sociální soudržnosti (HSS). Pravidelné hodnocení vyplývá z primárního práva ES/EU. Článek 159 Smlouvy o Evropské unii stanovuje, že Komise předkládá každé tři roky Evropskému parlamentu, Radě, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů zprávu o pokroku dosaženém při upevňování hospodářské a sociální soudržnosti a o způsobu, jakým k tomu přispěly různé prostředky stanovené v uvedeném článku (politiky členských států a Společenství).

V textové části poslední, tzv. 4. Zprávy (Evropská komise, 2007) se vyskytují přitom ukazatele hodnotící disparity na národní úrovni, tj. mezi členskými státy a mezi regiony v rámci celé EU27. V přílohové části Zprávy je pak zpracován přehled mezi vybranými ukazateli pro regiony na úrovni NUTS 2. Skladbu těchto ukazatelů uvádí následující tabulka.

Tabulka 5: Regionální ukazatelé soudržnosti (NUTS 2)

Skupina	Ukazatelé
Obyvatelstvo	Celkem
	Hustota obyvatel
	Růst obyvatel v % 1995-2004
Ekonomika	HDP na ob. v PPS
	HDP na zam. v €
	Růst HDP (roční v %) 1995-2004
	Zaměstnanost podle sektorů (zemědělství, průmysl a služby)
Trh práce	Míra zaměstnanosti (%, 2005) ve věku 15-64 let a ženy a ve věku 55-64 let
	Míra nezaměstnanosti (%, 2005) celkem a ženy, mladiství 15-24 let a dlouhodobá
Věková struktura (%)	Do 15 let
	15-64 let
	64 let a více
Vzdělání (25-64 let)	Základní
	Střední
	Vysokoškolské
Komplexní ukazatel	Lisabonské ekonomické ukazatele (průměr hodnot přepočtených vzhledem k průměru EU27, 2004–2005)

Zdroj: Evropská komise, 2007; vlastní zpracování

Zvláštním komplexním ukazatelem jsou tzv. Lisabonské ekonomické ukazatele odvozené ze strukturálních ukazatelů pro hodnocení lisabonské strategie.

7.2.3 Ukazatele pro hodnocení plnění cílů Lisabonské strategie

Pod názvem Lisabonská strategie je od roku 2000 označován program radikálních reforem, které mají během deseti let (do roku 2010) učinit z Evropy vysoce ekonomicky výkonnou a konkurenceschopnou oblast. Navržená reforma rozvoje Evropské unie je založena na třech „pilířích“: ekonomickém, sociálním a ekologickém.

Pro mezinárodní srovnávání úrovně rozvoje členských států byl v rámci Eurostatu vytvořen systém tzv. Strukturálních ukazatelů (SI), které slouží jako podklad pro jednání Evropské Rady ke kvantifikaci a následnému hodnocení dosažení cílů Lisabonské strategie a k politicko-ekonomickým rozhodnutím vedoucím k dosažení těchto vytyčených cílů. Strukturální ukazatele byly rozděleny do šesti základních oblastí (sfér) hodnocení (Eurostat, 2008):

- obecné (celkové) ekonomické prostředí,
- zaměstnanost,
- inovace a výzkum,
- ekonomická reforma,

- sociální soudržnost,
- životní prostředí.

Databáze strukturálních ukazatelů byla postupně rozvíjena, až přesáhla hranici jednoho sta ukazatelů. V roce 2004 dochází v rámci střednědobého hodnocení naplňování cílů Lisabonské strategie k zásadní redukci počtu strukturálních ukazatelů ze 42 na 14 základních (core) ukazatelů. Jedná se o tzv. zkrácený seznam (short-list) strukturálních ukazatelů (Eurostat, 2008). Dnes tedy existují vedle sebe jak úplný, tak i zkrácený seznam ukazatelů.

Měření strukturálních ukazatelů na **národní úrovni** má však z hlediska regionálních disparit nízkou vypovídací schopnost a lze ji využít jen orientačně pro analýzu postavení jednotlivých zemí v Evropské unii či srovnávání zemí Evropské unie s vyspělými světovými ekonomikami jako např. USA či Japonsko.

Tabulka 6: Krátký seznam strukturálních ukazatelů

	Strukturální ukazatel	Územní statistické jednotky	Typ
1	HDP na obyvatele v PPS	NUTS 2	Ekonomický
2	Produktivita práce na zaměstnanou osobu	NUTS 2	Ekonomický
3	Míra zaměstnanosti	NUTS 2	Ekonomický
4	Míra zaměstnanosti starších pracovníků	NUTS 2	Ekonomický
5	Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj (GERD)	NUTS 2	Ekonomický
6	Úroveň dosaženého vzdělání mládeže	NUTS 2	Ekonomický
7	Relativní cenová úroveň	NUTS 0	Ekonomický
8	Kapitálové investice	NUTS 2	Ekonomický
9	Míra rizika chudoby (po sociálních dávkách)	NUTS 0	Sociální
10	Rozptýlení regionální míry zaměstnanosti	NUTS 2	Sociální
11	Míra dlouhodobé nezaměstnanosti	NUTS 2	Sociální
12	Emise skleníkových plynů	NUTS 0	Environmentální
13	Energetická náročnost národního hospodářství	NUTS 0	Environmentální
14	Objem nákladní dopravy k HDP	NUTS2	Environmentální

Zdroj: Eurostat, 2007; vlastní zpracování

Pro mezinárodní srovnání regionálních disparit v jednotlivých evropských regionech je však nutné využít datovou základnu pro nižší územní statistické jednotky NUTS 2 respektive NUTS 3. Zde však docházíme ke zjištění, že jen 10 sledovaných strukturálních ukazatelů v rámci „zkráceného seznamu“ je Eurostatem sledováno a vykazováno na nižší regionální úrovni NUTS 2, avšak ne vždy publikovaná data odpovídají přesné specifikaci strukturálního ukazatele.

Datová základna těchto sledovaných statistik většinou zahrnuje kratší časové řady s výhradně roční periodicitou publikování dat.

Přehled používaných regionálních ukazatelů můžeme doplnit o ukazatele podávající informace o územním rozvoji Evropské unie. Tyto ukazatele vycházejí z projektu ESPON. V rámci projektu bylo rozpracováno několik systémů hodnocení, jako příklad lze uvést systém Regionální klasifikace Evropy (RCE - Regional Classification of Europe).

Systém RCE představuje alternativní přístup ke komplexnímu hodnocení regionálních disparit navržený v rámci projektu ESPON 3.1 (ESPON, 2004). Smyslem regionální klasifikace Evropy je nalézt silné a slabé stránky regionů a jejich akumulaci. Regionální klasifikace Evropy je prováděna pro 8 tematických oblastí s využitím 30 ukazatelů (ESPON, 2004).

7.3 Pojetí, klasifikace a využívání regionálních disparit v zemích střední Evropy

Pro srovnání jsou vybrány státy Maďarsko, Německo, Polsko, Rakousko a Slovensko, tedy země, které sousedí s Českou republikou, přitom se jedná o dvě členské země (z tzv. EU15) a tři nové členské země (z tzv. EU27). V úplné verzi studie (viz samostatná příloha č. 3) jsou pak zpracovány případové studie podle jednotlivých vybraných zemí.

7.3.1 Regionální disparity v Maďarské republice

Regionální struktura Maďarska

Administrativně-správní členění Maďarska je dvoustupňové. V prvním stupni je Maďarsko administrativně rozděleno na 19 žup (megyék) a Budapešť. Dále je území Maďarska rozděleno na 23 velkých měst se župními pravomocemi (megyei jogu város). Svým postavením odpovídají župy ve srovnání např. s Českou republikou úrovni krajů a z hlediska nomenklatury územních statistických jednotek odpovídají úrovni regionů NUTS 3.

Rozdělení území Maďarska do jednotek NUTS je provedeno na třech základních úrovních, přičemž tzv. nultá úroveň (NUTS 0) je ponechána pro území celého státu (Maďarsko):

- NUTS 1 – tato úroveň územního členění je v Maďarsku tvořena tzv. velkými regiony (Statisztikai nagyrégiók). V Maďarsku jsou v současné době tyto regiony 3. Území všech tří regionů úrovně NUTS 1 pak dohromady tvoří území celé Maďarské republiky (NUTS 0).
- NUTS 2 – jednotky této úrovně představují v Maďarsku regiony (Tervezési-statisztikai régiók), které netvoří samy o sobě administrativní jednotky státu. Regiony NUTS 2 tak byly v Maďarsku, obdobně jako v České republice, do jisté míry vytvořeny uměle. Na území Maďarska se v současné době nachází 7 regionů NUTS 2.
- NUTS 3 – jednotkou této úrovně jsou v Maďarsku regiony označované jako župy (megyék, counties). Jedná se o základní samosprávnou jednotku v rámci administrativního členění země na úrovni krajů. Úroveň NUTS 3 regionu také zaujímá hlavní město Budapešť. Počet územně statistických jednotek této statistické úrovně je v současné době 20.

Lokální úroveň členění regionů v rámci nomenklatury územních statistických jednotek zahrnuje jednotky LAU 1 (NUTS 4) a LAU2 (NUTS 5).

Pojetí regionální politiky a disparit v Maďarsku

Regionální politika Maďarska a její vývoj byl v posledních letech úzce spjat s procesem přípravy na vstup do Evropské unie. Během první poloviny 90. let 20. století neexistoval zřetelně specifikovaný koncept nebo strategie regionální politiky a regionálního rozvoje.

Změna celkového konceptu a harmonizace rozvojových úsilí mezi různými ministerstvy a dalšími státními orgány přišla v roce 1996 s novou legislativou a národní politikou, kdy byl přijat **Zákon o regionálním rozvoji a územním plánování**. Zákon určil pravidla a úkoly regionální rozvojové politiky a územního plánování na národní a regionální úrovni.

Národní regionální rozvojová koncepce přijatá parlamentem v roce 1998 představila koncept statistických a plánovacích regionů (na úrovni NUTS 2) a mikroregionů (úroveň NUTS 4) a již dříve existující krajů (úroveň NUTS 3). Při využití dostupných indikátorů regionálního rozvoje můžeme v Maďarsku definovat tři základní typy znevýhodněných regionů (mikroregionů), které jsou pro identifikaci regionálních disparit Maďarska prioritní (Szalo, 2002):

- regiony s celkovým sociálně-ekonomickým znevýhodněním,
- regiony, jež potřebují průmyslovou restrukturalizaci,
- regiony s potřebou zemědělského a venkovského rozvoje.

Koncepce stanovila následující strategické cíle (HU_Concept, 1998):

- snižovat (doslova zmírňovat) regionální disparity;
- snižovat nadměrnou koncentraci aktivit v okolí hlavního města Budapešti;
- podporovat prostorovou difuzi inovací;
- podporovat rozvojovou politiku, která zaručí udržitelné využívání zdrojů;
- podporovat mezinárodní integraci a připravovat se na vstup do EU.

Před vstupem do Evropské unie definovalo Maďarsko základní sféry institucionální odpovědnosti za provádění regionální politiky, programování a řízení strukturálních fondů a Fondu soudržnosti a to na několika úrovních institucí (Szaló, 2002):

- *Národní rozvojový úřad (Nemzeti Fejlesztési Hivatal)* má hlavní zodpovědnost za koordinaci regionální politiky, programování a implementaci strategických programových dokumentů strukturálních fondů EU. Instituce byla vytvořena v rámci Úřadu předsedy vlády.
- *Národní regionální rozvojová rada (Nemzeti Fejlesztési Terv)* byla vytvořena pro koordinaci regionálních rozvojových úsilí v oblasti regionální politiky a programování strukturální pomoci EU.
- *Regionální rozvojové rady* byly vytvořeny prvotně na úrovni regionů NUTS 3. Tyto rady poskytly příležitost k vytvoření podobných 7 regionálních rozvojových rad na úrovni regionů NUTS 2. Hlavním úkolem regionálních rad je zajištění ekonomického a infrastrukturalního rozvoje v regionech a implementace regionálních rozvojových programů.
- *Okresní rozvojové rady* mají za úkol efektivně využívat všech centrálních finančních nástrojů, které přímo podporují územní rozvoj a stanovovat priority zejména v oblasti podpory tvorby pracovních míst a infrastruktury, jež vedou ke stimulaci ekonomického růstu.

Hlavním posláním a globálním cílem politiky regionálního rozvoje a politiky v Maďarsku je, obdobně jako v ostatních členských zemích Evropské unie, úsilí o snižování regionálních disparit. Důraz je kladen na ekonomické a sociální disparity v regionech.

Podstatné jsou regionální disparity v ekonomice vyjádřené ukazatelem HDP na obyvatele mezi regiony NUTS 2. Regionální disparity se sledují dále zejména v oblastech přímých

zahraničních investic, podnikání, průmyslové výroby, zaměstnanosti a nezaměstnanosti, úrovni systému vzdělávání, sociálních, zdravotních a dalších veřejných služeb, infrastruktury atd.

Důraz na řešení disparit je i v základním dokumentu pro podporu regionální politiky s využitím strukturálních fondů, tj. v **Národním strategickém referenčním rámci** (HU_NSRF, 2007). Podle současné situační analýzy existují v Maďarsku podstatné a rostoucí disparity a prioritou regionální politiky je nadále snižovat regionální a strukturální disparity v regionech a mikroregionech. Hovoří se doslova o duální struktuře maďarské ekonomiky, která se rozvíjí a modernizuje, na druhé straně se v ní prohlubují regionální disparity.

Zdroje dat pro hodnocení regionálních disparit v Maďarsku

Zdroje dat pro hodnocení regionálních disparit v Maďarsku můžeme rozdělit na dvě základní skupiny. První skupinu tvoří data Evropského statistického úřadu EUROSTAT, která jsou popsána ve společné kapitole ke všem zemím. Druhou skupinu tvoří národní statistická data poskytovaná Maďarským statistickým úřadem (*Központi Statisztikai Hivatal* - <http://portal.ksh.hu>) a dalšími pracovišti jako jako např. Maďarská centrální banka (*Magyar Nemzeti Bank* - <http://www.mnb.hu>).

Maďarský statistický úřad nabízí pro analýzu regionálních disparit a regionální srovnání následující produkty (HU_Stat, 2008):

- **Publikace:**
  - Statistická ročenka Maďarska (poslední dostupná 03/2008), kde v oddíle 29 jsou publikována regionální data na úrovni regionů NUTS 2 a 3;
  - Statistický přehled národních účtů Maďarska (poslední dostupný za období 2005-2006), kde v kapitole 9 jsou publikována regionální data pro hlavní makroekonomické indikátory na úrovni regionů NUTS 2 a 3.
  - Regionální statistická ročenka Maďarska (poslední dostupná za rok 2006, placený přístup) – regionální statistická ročenka zahrnuje souhrnná analytická data zejména v ekonomické oblasti a infrastruktuře za jednotlivé regiony úrovně NUTS 2 až NUTS 4.
- *Regionální statistická data* – databáze regionální dat z oblasti demografické, sociální, ekonomické, sektorové a environmentální. Data jsou dostupná pro úroveň regionů NUTS 2 – 3.
- *Regionální atlas Maďarska* - obsahuje mapové podklady k regionální struktuře Maďarska až do úrovně regionů NUTS 4. V rámci regionálního atlasu jsou dostupné informace o struktuře veřejné zprávy, o subregionální struktuře a sídelní struktuře.
- *Interaktivní tématická mapová aplikace* – prostřednictvím této interaktivní aplikace jsou nabízeny barevě škálované interaktivní mapy volitelné pro úroveň NUTS 3, NUTS 4, sídelní struktury a turismus v regionech. V těchto škálových mapách jsou zachyceny hodnoty více než 40 různých ukazatelů regionálních disparit z oblasti ekonomické, sociální, environmentální, infrastruktury, kultury, práva apod.

Maďarsko je jednou z méně ekonomicky rozvinutých členských zemí Evropské unie. Devadesátá léta 20. století byla pro Maďarsko charakteristická posilováním regionálních disparit a to zejména v oblasti sociální.

V posledních letech, po vstupu země do Evropské unie, však díky rychlému tempu růstu HDP poměrně úspěšně Maďarsko odstraňuje odstup k Evropské unii v ekonomické úrovni, produktivitě práce, i v oblasti vzdělanosti.

Regionální politika Maďarska se stala centrem pozornosti až ke konci 90. let 20. století, kdy se země začala intenzivně připravovat na vstup do Evropské unie a s tím se začaly otevírat možnosti čerpat finanční prostředky na řešení regionálních problémů ze strukturálních fondů.

7.3.2 Regionální disparity ve Spolkové republice Německo

Regionální struktura Německa

Německo je federací skládající se z 16 spolkových zemí, které nesou vlastní rozhodovací pravomoci (mají vlastní zemské sněmy a zemské vlády) a v řadě případů vycházejí z tradic založených na administrativním i územním principu. Z hlediska administrativního členění se dále dělí na vládní kraje (*Regierungsbezirk*), okresy a statutární města a obce.

Z hlediska rozdělení Německa na statistické územní jednotky NUTS tvoří území NUTS0 celková plocha Spolkové republiky Německo. Regiony NUTS 1 tvoří jednotlivé spolkové země (*Länder*), kterých je 16. Na úrovni NUTS 2 existovalo do konce roku 2007 41 regionů – vládních obvodů tzv. *Regierungsbezirke*. V roce 2006 byla provedena reforma nomenklatury územních statistických jednotek NUTS, podle které byl v Německu snížen počet regionů na úrovni NUTS 2 ze 41 regionů na 39, s platností od 1. 1. 2008.

Pojetí regionální politiky a regionálních disparit v Německu

Regionální ekonomická podpora je podle německé ústavy věcí jednotlivých spolkových zemí. Spolek (federace) má v rámci celospolečenské úlohy „zlepšení regionální hospodářské infrastruktury“ vliv na rámcové plánování a podílí se na spolufinancování. Konkrétní provádění regionálních opatření je zcela v rukou jednotlivých zemí. Ty samy provádějí výběr podpůrných rozvojových projektů a provádějí jejich schvalování a přidělování prostředků. Spolkové země si samy stanovují své priority podle povahy a intenzity konkrétních regionálních problémů.

Regionální politika Spolkové republiky Německo je orientována na hospodářský růst a mobilizaci růstového potenciálu. Primárním cílem regionální politiky v rámci celospolečenských úkolů je, aby strukturálně slabé regiony mohly dosáhnout, zapojením do hospodářského rozvoje, vyrovnání jejich nevýhodného postavení a aby došlo ke snížení regionálních rozdílů v rozvoji. K tomu regionální politiku doplňuje vyrovnaná růstová politika a politika zaměstnanosti, inovací a vzdělávání. Má přispívat k celkovému hospodářskému růstu strukturálně slabých regionů, k vytváření trvalých a konkurenceschopných pracovních míst.

Počátky regionální politiky v Německu sahají do 70. let 20. století. Od této doby je prováděna cílená podpora znevýhodněných regionů pro vylepšení nepříznivé situace ve strukturálně slabých oblastech země. Německo, jako členský stát Evropské unie, samozřejmě využívá kromě nástrojů národní regionální politiky i možnosti podpory ze Strukturálních fondů

Evropské unie v rámci politiky hospodářské a sociální soudržnosti Evropské unie. Dochází tedy ke kombinování obou politik – národní i unijní, a proto je při realizaci regionálně-politických opatření v zemi využíváno jak prostředků z národních programů, tak i programů Evropské unie. Obecně můžeme vyzorovat postupný přesun od nástrojů národní regionální politiky k nástrojům politiky hospodářské a sociální soudržnosti Evropské unie, ale zároveň je patrný i pokles finančních prostředků ze Strukturálních fondů Evropské unie do Spolkové republiky Německo z důvodu rozšiřování Evropské unie.

Mezi nástroje národní regionální politiky patří tzv. Pakt Solidarity (Solidarpakt a Finanční vyrovnání zemí (Länderfinanzausgleich)).

Pakt solidarity I byl ustaven v roce 1993 a platil do konce roku 2004. Východní země v jeho rámci obdržely celkem 94,5 mld. EUR. Jeho pokračovatelem se stal *Pakt solidarity II*, který vstoupil v platnost v lednu 2005 a platí do roku 2019. Jeho prostřednictvím se Spolek zavázal dát východoněmeckým zemím k dispozici celkem 156,5 mld. EUR. Největší pozornost má být věnována strukturálně slabým regionům.

Finanční vyrovnání zemí je mechanismem sloužícím k horizontálnímu a vertikálnímu přerozdělování příjmů z daní, jak mezi Spolkem a spolkovými zeměmi, tak mezi spolkovými zeměmi navzájem. Jeho cílem je vyrovnání rozdílné hospodářské a finanční síly jednotlivých zemí a posílení konkurenceschopnosti méně výkonných spolkových zemí. Právně je tento systém zakotven v Základním zákoně Spolkové republiky Německo.

Stěžejní z hlediska národní regionální politiky Německa jsou tzv. *Kolektivní úkoly (Gemeinschaftsaufgaben – GA)*. Spolek se tímto způsobem snaží napomáhat spolkovým zemím při realizaci opatření, která vedou ke zlepšení životních podmínek v znevýhodněných a strukturálně slabších oblastech.

Jedná se o tři kolektivní úkoly:

- *Zlepšení regionální hospodářské struktury (Verbesserung der regionalen Wirtschaftsstruktur – GRW)*. Tento úkol je z hlediska regionální podpory v Německu prioritní. Na realizaci GRW dodatečně přispívá také Evropská unie prostředky z ERDF. Podporovány jsou regiony s HDP na obyvatele nižším než 75 % průměru EU25. Jde především o území pěti východních spolkových zemí a strukturálně slabé regiony západního Německa. Pomoc se zaměřuje na investice regionálního charakteru a politiku trhu práce.
- *Přestavba a novostavba vysokých škol včetně fakultních nemocnic (Ausbau und Neubau von Hochschulen einschließlich der Hochschulkliniken)*. V lednu 2007 došlo k ukončení tohoto úkolu.
- *Zlepšení zemědělské struktury a ochrany pobřežních oblastí (Verbesserung der Agrarstruktur und des Küstenschutzes – GAK)* Prostřednictvím tohoto úkolu podporuje Spolek venkovské oblasti a vyšší konkurenceschopnost zemědělství.

Regionální rozdíly v Německu existují hlavně mezi jeho východní a západní částí a jsou zapříčiněny zejména rozdělením Německa po druhé světové válce. Současná regionální politika Německa koordinovaná na úrovni spolkové vlády se hlásí k problematice řešení regionálních disparit (DE_NSRF, 2007).

Pro regiony cíle Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost je stanovena prioritou snížení disparit mezi regiony a optimalizace specifického regionálního potenciálu pomocí

udržitelných rozvojových programů. Důraz je kladen na disparity jak mezi regiony, tak i v rámci regionů, současně je však zdůrazněna podpora rozvojového potenciálu regionů. Disparity jsou vyhodnocovány zejména na ekonomické úrovni, nezaměstnanosti, výdajů na výzkum a vývoj.

Zdroje dat pro hodnocení regionálních disparit

Jelikož v Německu neexistuje na úrovni federace (Spolku) specializované ministerstvo, které má na starosti výlučně regionální rozvoj, nabízí se možnost získávání informací ze spolkových ministerstev, která jsou v různé míře zapojena do provádění politiky hospodářské a sociální soudržnosti Evropské unie na území SRN.

Hlavním koordinátorem je *Spolkové ministerstvo hospodářství a technologie (BMWi)* zpracovávající výroční hospodářské zprávy – z těchto zdrojů však pro zmíněné účely nelze příliš čerpat, objevují se zde data pouze na úrovni NUTS 1. U dalších ministerstev, která se na strukturální politice podílejí, je situace ještě horší.

Spolkový statistický úřad (Statistisches Bundesamt Deutschland – DESTATIS) se sídlem ve Wiesbadenu vytváří, zpracovává a zpravuje základní sociální a ekonomické údaje o vývoji Spolkové republiky Německa. Na internetových stránkách úřadu jsou k dispozici obvyklé údaje (ekonomické indikátory) řazené podle příslušných oblastí – ceny, národní účty, trh práce atd. K dispozici jsou i týdenní zprávy a rovněž hlavní statistická publikace úřadu – *Statistical Yearbook* - zatím poslední z roku 2007 (údaje jsou do úrovně NUTS 1).

Regionální data (úroveň NUTS 2 a dále) lze získat z databáze GENESIS-Online spravované úřadem.

Spolková republika Německo klade jako celek značný důraz na vyvážený regionální rozvoj. Vývoj regionálních ukazatelů Německa koresponduje se současnou hospodářskou situací, východoněmecké regiony patří k těm méně vyspělým – jejich ekonomická úroveň se pohybuje kolem 80 % průměru EU 27 (na úrovni NUTS 1).

7.3.3 Regionální disparity v Polské republice

Regionální struktura Polska

Polsko má od roku 1999 třístupňovou administrativní strukturu v členění na vojvodství (województwa), okresy (powiaty) a obce (gminy).

Pro regionální členění území Polské republiky je využita, stejně jako v ostatních členských zemích Evropské unie, metodika Nomenklatury územně statistických jednotek (NUTS). Konkrétní rozdělení je provedeno následujícím způsobem (EUROSTAT, 2008).

- NUTS 1 – tato úroveň územního členění je označena jako *region* a spojuje několik vojvodství (województwa). Těchto regionů je v současné době celkem šest.
- NUTS 2 – regiony této úrovně jsou vojvodství (województwa). Vojvodství je vyšším územně samosprávným celkem a tedy disponuje i samosprávnými orgány. Na rozdíl od České republiky tak nebyly tyto regiony vytvořeny uměle, nýbrž jsou nedílnou a důležitou součástí územně správního členění státu. Na území Polska se jich nachází 16.

- NUTS 3 – jedná se o tzv. *podregiony*, které jsou uměle vytvořeny spojením několika okresů (powiatów) pro potřeby členění území na NUTS. Počet územně statistických jednotek této úrovně je v Polsku 45.
- LAU 1 (NUTS 4) – jedná se úroveň, kterou představují okresy (powiaty) a města s právy okresu, resp. tzv. pověřené obce (miasta na prawach powiatu). Okresy představují z hlediska územně samosprávného členění Polska část vojvodství, tzn. několik okresů tvoří vojvodství. V Polsku jich nalezneme 379.
- LAU 2 (NUTS 5) – základní jednotkou územně samosprávného členění Polska jsou obce (gminy). Tyto jsou spojovány do okresů a na území Polska se jich v současné době nachází 2489.

Z výše uvedeného je zřejmé, že pokud chceme provádět analýzu a zhodnocení regionálních disparit v Polsku, musíme ji vzhledem k dostupnosti relevantních statistických údajů realizovat za využití úrovně NUTS 2, případně NUTS 3 (kde je, vzhledem k výše popsanému způsobu vytvoření regionů této úrovně, datová základna v mnoha směrech výrazně omezena).

Pojetí regionální politiky a regionálních disparit v Polsku

Současná regionální politika v Polsku je založena na modelu inter a intra regionální politiky. Elementární principy, cíle a směry regionálního rozvoje země (interregionální politika) pro nejméně příštích 7 let jsou obsaženy v Zákoně o zásadách realizace rozvojové politiky z 6. ledna 2006. Detailně jsou jednotlivé oblasti této politiky potom rozpracovány Ministerstvem regionálního rozvoje (Ministerstwo rozwoju regionalnego) v dokumentu nazvaném *Strategie rozvoje země 2007 - 2015* (Strategia Rozwoju Kraju 2007 - 2015), kterou přijala polská vláda 29. listopadu 2006 a která je základním nástrojem regionální politiky v Polsku (PL_STRAT, 2006).

Podle této strategie je státní regionální politika nejdůležitějším nástrojem vládní hospodářské politiky, která spojuje a koordinuje řadu státních sektorových aktivit s opatřeními na úrovni regionů. Jejím cílem je provádění strukturálních změn v ekonomice, modernizace a zvyšování konkurenceschopnosti polských vojvodství. Má podporovat vyrovnávání rozvojových příležitostí problémových regionů a vytvářet vnitřní potenciál regionů pro jejich možný dlouhodobý rozvoj. Regionální politika klade důraz na endogenní rozvoj, přednostně na základě vnitřních rozvojových faktorů, nejen na externí redistribuci příjmů. Jejím cílem je iniciovat permanentní rozvojové procesy v regionech.

Strategie rozvoje země 2007 - 2015 zabezpečuje provázanost národní regionální politiky s regionální politikou Evropské unie a také s ostatními odvětvovými politikami ovlivňujícími rozvoj území. Na jejím základě byl ve vzájemné součinnosti Ministerstva regionálního rozvoje a Evropské komise (DG for Regional Policy) zpracován Národní strategický referenční rámec na léta 2007 - 2013 (Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007 - 2013), v němž jsou obsaženy jednotlivé národní či regionální operační programy (PL_NSFR, 2007).

Na úrovni regionů je realizována regionální politika (intraregionální politika), v souladu se zákonem ze dne 5. června 1998 o samosprávě vojvodství, nejvyššími samosprávnými orgány vojvodství. Strategii rozvoje vojvodství schvaluje příslušné volené zastupitelstvo tohoto samosprávného celku, přičemž její realizace je zabezpečována prostřednictvím vojvodských programů (programy wojewódzkie).

Mimo těchto ryze regionálních programů financovaných z rozpočtů jednotlivých vojvodství, hrají v regionální politice těchto samosprávných územních celků na úrovni NUTS 2 důležitou roli finanční zdroje z Evropské unie. Základním instrumentem realizace regionálních operačních programů jsou tzv. vojevodské kontrakty. To je dohoda (smlouva) uzavřená mezi vedením (úřadem) vojvodství a příslušným programem garantovaným ministrem polské vlády, která stanoví zásady a podmínky spolufinancování daného operačního programu.

Obdobně jako je tomu v České republice, mohou i v Polsku vstupovat do regionální politiky svými aktivitami i obce. Jejich působení je však vzhledem k disponibilním nástrojům a finančním prostředkům pouze okrajovou záležitostí.

Ze tří typů disparit, se kterými se v literatuře běžně setkáváme, jsou v centru pozornosti polských výzkumných a odborných pracovišť v této oblasti disparity ekonomického a sociálního charakteru.

I přes problémy, které Polsko s meziregionálními rozdíly mělo a má neexistovalo až do roku 2006 specializované ministerstvo, které by se regionálními rozdíly intenzivně zabývalo. Regionální problematika se řešila intenzivněji na regionální úrovni. Teprve 31. ledna 2005 v souvislosti se vstupem Polska do Evropské unie a nutnosti institucionálně zajistit a koordinovat nakládání s finančními prostředky ze strukturálních fondů Unie bylo zřízeno *Ministerstvo regionálního rozvoje* (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego).

Toto ministerstvo mimo správy finančních toků z EU na realizaci regionální a strukturální politiky, zabezpečuje zpracování základních strategických materiálů v oblasti regionální politiky, včetně analýz a hodnocení regionálních disparit v Polské republice.

Problematika regionálních disparit je v centru pozornosti polské vědecké veřejnosti. Regionální politika a regionální rozvoj se vyučuje na polských univerzitách. Jedná se především o největší polské univerzity typu Varšavská univerzita, Krakovská univerzita či Vratislavská univerzita.

Zdroje dat pro hodnocení regionálních disparit

V případě Polské republiky existuje velmi omezené množství zdrojů dat pro hodnocení regionálních disparit. Využitelná data pro provedení analýzy regionálních disparit lze nalézt v databázích a publikacích zejména tří institucí, a to:

- Ministerstvo regionálního rozvoje (Ministerstwo rozwoju regionalnego).
- Hlavní statistický úřad (Główny Urząd Statystyczny).
- Eurostat.

Ministerstvo regionálního rozvoje pro potřeby realizace regionální politiky a využívání adekvátních nástrojů v této oblasti zpracovává tzv. "Zprávy o rozvoji a regionální politice" (Raport o rozwoju i polityce regionalnej). Tento dokument však není materiálem periodickým. Zatím byl publikován pouze třikrát, a to v roce 1995, 2004 a 2007.

Třetí zprávu z roku 2007 již zpracovávalo v roce 2005 nově zřízené Ministerstvo regionálního rozvoje. Tato zpráva v sobě obsahuje mimo vstupní analýzy rozvoje a realizace regionální politiky v Polsku v letech 1999 - 2006, také podrobnou analýzu meziregionálních rozdílů, vyhodnocení nákladů a výsledků realizace regionální politiky Polska, ale také strukturální politiky Unie. Do konce roku 2009 by měla být tímto ministerstvem zpracována zpráva o

výsledcích realizace kohezní politiky, ve které by měly být analyzovány dopady realizace projektů spolufinancovaných z fondů Evropské unie na cíle regionální politiky.

Hlavní statistický úřad Polska vytváří a zpravuje, mimo základních sociálně ekonomických ukazatelů vývoje Polské republiky, i podrobné statistické databáze pro jednotlivá vojvodství i okresy (powiaty). Mimo statistické ročenky vojvodství, publikuje tento úřad publikace týkající se vývoje regionálních trhů práce, vzdělanosti, cestovního ruchu a migrace, struktury ekonomiky, zemědělství, apod. Data sesbíraná a zpracovaná Hlavním statistickým úřadem jsou základem pro zpracování statistických údajů Eurostatem.

Zajímavým projektem se v souvislosti se zkoumáním meziregionálních rozdílů v Polské republice je webový portál nazvaný „Regioportal“ (www.regioportal.pl), jehož hlavním cílem je propojit vědecké poznatky z oblasti regionalistiky a regionálního rozvoje s praxí.

Polsko patří v současnosti spolu s Rumunskem a Bulharskem k nejméně rozvinutým členským zemím Evropské unie. Jeho pozice se přitom od počátku tohoto tisíciletí vcelku výrazně zhoršila, a to díky menším tempům hospodářského růstu než tomu bylo v ostatních zemích střední a východní Evropy.

Výrazné rozdíly v dosažené ekonomické úrovni jsou i mezi jednotlivými regiony. Velmi nízké ekonomické úrovně dosahují především regiony ve východním Polsku, v jejichž struktuře i nadále hraje významnou roli zemědělství.

7.3.4 Regionální disparity v republice Rakousko

Regionální struktura Rakouska

Rakouská republika je federální stát, který se člení na 9 spolkových zemí. Zákonodárným orgánem spolkové země je zemský sněm, který je jednokomorový. Každá spolková země má svou zemskou vládu, v jejímž čele stojí zemský hejtman (Landeshauptmann). Rakousko se dále člení na 84 politických okresů a 15 statutárních měst. Současně je rozděleno do 140 tzv. soudních okresů (Gerichtszsbezirke).

Podle Nomenklatury územních statistických jednotek NUTS se území Rakouska člení na tři úrovně, přičemž tzv. nultá úroveň je ponechána pro území celého státu. Úroveň NUTS 1 člení Rakousko na tři jednotky Východní Rakousko (Ostösterreich), Jižní Rakousko (Südösterreich) a západní Rakousko (Westösterreich). Úroveň NUTS 2 je reprezentovaná úrovní 9 spolkových zemí, které představují základní správní jednotky Rakouska. Úroveň NUTS 3 je tvořena 35 jednotkami, které ve 26 případech tvoří jeden nebo více tzv. politických okresů, v 8 případech tzv. soudních okresů a zvláštní postavení má Vídeň (Statistik Austria, 2008).

Rozšíření Evropské unie v roce 2004, kdy se rakouské regiony staly přeshraničními regiony, změnilo rázem jejich geopolitické i ekonomické postavení a přineslo potenciál pro další rozvoj, ale i s ním spojené nové problémy.

Pojetí regionální politiky a regionálních disparit v Rakousku

Regionální politika je v Rakousku organizována na federální (spolkové) úrovni a na úrovni spolkových zemí. Řízení regionální politiky na federální úrovni zajišťuje v Rakousku spolkové kancléřství (Bundeskanszleiamt), které odpovídá za hospodářskou koordinaci v rámci celkové vládní politiky, obecné otázky ekonomického rozvoje a ekonomického výzkumu, obecné

záležitosti týkající se členství Rakouska v Evropské unii a koordinaci v oblasti plánování a regionální politiky na spolkové úrovni a úrovni spolkových zemí.

Koordinační funkcí a zapojení subjektů podílejících se praktickém provádění regionálního rozvoje zajišťuje ÖROK (Österreichische Raumordnungskonferenz - Rakouská konference prostorového plánování). Jednou z oblastí, kterou ÖROK nepokrývá a která má velký význam pro regionální rozvoj, jsou technologie a podpora inovací. Protože tato oblast není přímo zahrnuta do regionální politiky, je tato činnost zařazena do programů koordinovaných federálním ministerstvem dopravy, inovací a techniky (BMVIT - Bundesministerium für Verkehr, Innovation und Technologie).

Základní kompetence v oblasti regionální a hospodářské politiky spolkových zemí byly v posledních letech posíleny novými aktivitami v oblasti technického rozvoje a inovací. Moderní rakouská regionální politika silně zdůrazňuje systémový a inovačně orientovaný přístup, který vychází z přenechání odpovědnosti za návrh politiky a její realizace spolkovým zemím (Hummelbrunner, Lukesch, 2002). Přestože snižování regionálních disparit zůstává hlavním problémem, nemá se už jeho řešení dosahovat primárně transferem finančních zdrojů do regionů, ale prostřednictvím strukturálních a inovačních opatření a rozvojových programů. Regiony samy ponесou odpovědnost za dlouhodobé rozvojové cíle.

V platné koncepci regionálního rozvoje (ÖROK, 2002) se vychází z obecného cíle vyrovnání regionálních a sociálních disparit v celé Evropě. Zdůrazňují se také prostorové rozdíly v životních podmínkách, v sociální vybavenosti, v kvalitaci a vzdělávání, v dopravní obslužnosti a přístupu k informacím.

V odborné literatuře však není kladen důraz přímo na problematiku regionálních disparit a jejich analýzu, ale regionální disparity jsou důvodem realizace regionální politiky.

Mezi hlavní principy současné regionální politiky Rakouska patří (Aufhauser et al., 2003):

- Regiony už nejsou primárně chápány jako administrativně vyčleněná území, ale jako sociálně vytvořené systémy strukturované podle sociálně-ekonomických interakcí v prostoru. Základní otázkou regionální politiky je pokrytí aktivit pro intra- a inter-regionální spolupráci a partnerství.
- Regionální hospodářská politika je stále méně zaměřena jen na řešení regionálních problémů a stále více na rozvojový potenciál na úrovni regionu. Netýká se jen tzv. problémových regionů, ale všech regionů.
- Regionální politika se více zaměřuje na možnosti regionální specializace s využitím v regionu dostupných výrobních faktorů a inovačního potenciálu.

Po velmi dlouhou dobu byla rakouská regionální politika charakterizována zejména aktivitami spolkového kancléřství a dalších spolkových ministerstev. Během několika posledních let se podpora regionálních ekonomických aktivit přenesla na úroveň spolkových zemí, případně obcí. Zatímco hlavní důraz na snižování disparit mezi centrem a periferií byl položen v 60. a 70. letech, koncem minulého století převládla orientace na endogenní rozvoj, rozvoj potenciálu regionů, regionální inovace a regionální management a poradenství (Draxl, 2004).

Přesto se v posledních dokumentech rakouské regionální politiky pro období 2007 - 2013 s využitím strukturálních fondů Evropské unie opět objevuje přihlášení ke snižování regionálních disparit (STRAT.AT, 2007). Hovoří se o vyrovnání hospodářských regionálních disparit a o polycentrickém rozvoji. Přitom disparity jsou zdůrazněny zejména z hlediska

dostupnosti, zaměstnanosti, méně z hlediska výkonnosti ekonomiky (HDP na obyvatele), kde na úrovni NUTS 2 dochází k jejich snižování, rozdíly však zůstávají na vyšších úrovních NUTS 3.

Zdroje dat pro hodnocení regionálních disparit v Rakousku

Zdroje dat pro hodnocení regionálních disparit v Rakousku můžeme rozdělit na dvě skupiny.

První skupinu tvoří národní statistická data poskytovaná Rakouským statistickým úřadem (Statistik Austria–www.statistik.at), druhou skupinu tvoří data specializovaných pracovišť.

Rakouský statistický úřad nabízí pro regionální srovnání následující produkty (Statistik Austria, 2008):

- Statistická ročenka Rakouska, která obsahuje speciální oddíl o regionálních datech na úrovni regionů NUTS 1 – 3.
- Regionální statistická data.
- Interaktivní hospodářský atlas Rakouska, který obsahuje jednak mapové podklady a zejména interaktivní databanku, která umožňuje srovnání Rakouska v rámci zemí EU nebo srovnání jednotlivých spolkových zemí v rámci Rakouska.

Rakouský statistický úřad nabízí dále řadu účelových statistických publikací.

Díličí statistické údaje dále poskytují mimo jiné výzkumné ústavy a rakouská hospodářská komora. Souhrnné údaje o vývoji ekonomiky dále poskytují statistické úřady jednotlivých spolkových zemí Rakouska.

Za ekonomický rozvoj svého území jsou odpovědné spolkové země, které mají pravomoc navrhnout nové směry rozvoje a připravovat a realizovat své vlastní strategie. Pro jejich implementaci jsou vytvářeny různé rozvojové agentury orientované na podporu inovativních přístupů. Velmi významnou úlohu v rakouské regionální politice sehraává podpora regionálních systémů inovací a klastrů.

7.3.5 Regionální disparity ve Slovenské republice

Regionální struktura Slovenska

Stejně jako ostatní členské státy Evropské unie využívá Slovensko ve svém členění metodiku EU – Nomenklatura územně statistických jednotek (NUTS). Konkrétní rozdělení je provedeno následujícím způsobem:

- NUTS 1 – úroveň územního členění Slovenska odpovídá celému územní Slovenské republiky.
- NUTS 2 – úroveň územního členění je charakteristická spojením krajů Slovenské republiky do větších celků. Na Slovensku se setkáme se čtyřmi regiony této velikosti.
- NUTS 3 – úroveň odpovídá krajskému uspořádání Slovenské republiky. Na Slovensku je celkem 8 krajů.

- NUTS 4 – této úrovni členění odpovídají okresy; okresy představují z územního hlediska části krajů. Na Slovensku je celkem 79 okresů. NUTS 4 byl převeden na LAU 1 tedy ve slovenském jazyce lokální statistická územná jednotka LŠÚ1.
- NUTS 5 – této úrovni odpovídají obce včetně městských částí Bratislavy a Košic. Na Slovensku je celkem 2.922 obcí, tedy NUTS 5. Stejně jako NUTS 4 je tato územní jednotka převedena na LAU 2 - lokální statistická územná jednotka LŠÚJ 2.

Z hlediska dostupnosti a úplnosti dat, lze analyzovat a hodnotit regionální disparity na Slovensku na úrovni NUTS 2, případně NUTS 3.

Pojetí regionální politiky a regionálních disparit na Slovensku

Regionální politika na Slovensku se realizuje na více úrovních, je zde úroveň vládní a parlamentní, krajská, obecní a úroveň tzv. agenturní (různé agentury zaměřující se na regionální rozvoj, většinou lokální působnosti).

Na úrovni vládní to je Ministerstvo výstavby a regionálního rozvoje, které koordinuje činnost orgánů státní správy, krajů a obcí v rámci regionálních otázek. V působnosti ministerstva jsou veřejné práce, regionální rozvoj, stavební činnost a stavební výrobky, stavební řád a územní plánování kromě ekologických aspektů, které spadají pod Ministerstvo životního prostředí. Ministerstvo ve spolupráci s kraji a obcemi vypracovává národní plán, operační programy, sektorové operační programy a iniciativy Společenství. Dohlíží na jejich plnění a jednou ročně předkládá zprávu o plnění těchto dokumentů. Ministerstvo je zřizovatelem Agentury na podporu regionálního rozvoje.

Na vládní úrovni je dále zřízena Rada vlády Slovenské republiky pro regionální politiku a dohled nad strukturálními operacemi. Rada je koordinační, poradní a iniciativní orgán vlády slovenské vlády pro otázky týkající se regionální politiky, využívání strukturálních fondů, fondu Soudržnosti a Iniciativ Společenství INTERREG III a Equal.

Dalším orgánem, který působí na této úrovni je Národní rada Slovenské republiky (NR SR), která má zřízené výbory, které se zabývají regiony. Těmito výbory jsou:

- Výbor NR SR pro veřejnou správu a regionální rozvoj – tento výbor se zabývá především zkvalitňováním a rozšiřováním pravomocí územní samosprávy a regionálním rozvojem.
- Výbor NR SR pro zemědělství, životní prostředí a ochranu přírody – zabývá se zemědělstvím, životním prostředím a jeho ochranou. Do jeho působnosti patří i rozvoj venkova.

Na úrovni krajů existují v rámci jednotlivých krajských úřadů Odbory regionálního rozvoje. Tyto odbory v oblasti regionálního rozvoje připravují a koordinují činnosti s příslušnými ministerstvy, obcemi a dalšími subjekty. Připravují také kraje na čerpání finančních prostředků z Evropské unie. Velmi často jsou tyto odbory integrovány s cestovním ruchem a územním plánováním.

Z agentur jsou nejvýznamnější Regionální rozvojové agentury (RRA). První začaly vznikat již počátkem 90. let 20. století. Jejich cílem je aktivizace hospodářského, sociálního rozvoje v místě působnosti agentury.

Současná vláda Slovenské republiky ve svém programovém prohlášení deklarovala, že chce zastavit pokračující trend prohlubujících se regionálních rozdílů. Také chce zpracovat vizi regionálního rozvoje Slovenska na období následujících dvaceti let a na takto zpracovanou vizi aplikovat cíle Národního strategického referenčního rámce Slovenské republiky na léta 2007 - 2013 a novelizovat zákon o podpoře regionálního rozvoje tak, aby více odpovídal principům koheze a subsidiarity a posiloval vliv regionální samosprávy na čerpání finančních zdrojů z Evropské unie.

Pojetí regionálních disparit na Slovensku se nijak zvlášť neliší od vnímání této problematiky Evropskou komisí respektive DG Regio. V centru pozornosti jsou disparity ekonomického a sociálního charakteru, jelikož na Slovensku existují obrovské regionální disparity a to zejména v oblasti ekonomické a sociální.

Zdroje dat pro hodnocení regionálních disparit

Dostupné zdroje týkající se regionálních disparit na Slovensku:

- Ministerstvo výstavby a regionálního rozvoje.
- Statistický úřad Slovenské republiky.
- Eurostat.

Statistický úřad Slovenské republiky zpracovává nejen základní sociálně-ekonomické ukazatele, ale i podrobné regionální statistiky, které jsou v databázi RegDat systematicky rozděleny podle jednotlivých oblastí. Časové řady lze sestavit u různých kategorií až v rozpětí let 1995 – 2006 případně 2007. Databáze je veřejně dostupná. U této databáze je však problém s mezinárodním srovnáním, jelikož metodika je v každé zemi rozdílná.

Slovensko má vytvořen propracovaný systém řízení a uplatňování regionální politiky, a to od nejvyšší úrovně (vlády) až po municipální úroveň, včetně celé řady poradenských a konzultačních agentur.

Významnější pozornost regionální politice na Slovensku je věnována až od druhé poloviny 90. let minulého století, kdy se začala tato země intenzivně připravovat na vstup do Evropské unie a s tím se začaly otevírat možnosti čerpat finanční prostředky na řešení regionálních problémů ze strukturálních fondů.

8 ZÁVĚRY A DALŠÍ ORIENTACE VÝZKUMU REGIONÁLNÍCH DISPARIT

8.1 Závěry k teorii, pojetí, identifikaci, klasifikaci a hodnocení disparit a regionálních disparit

Výskyt prostorové proměnnosti vede k nerovnoměrnému rozvoji regionů, charakterizovanému vznikem prostorových nerovností - disparit. Problematika disparit je složitý problém, který zasluhuje, aby byly aplikovány celostní pohled, multidimenzionální přístup, multidisciplinární způsob zkoumání a použita pluralitní metodologie jeho zkoumání.

Prezentovaná hlediska zkoumání regionálních disparit představují velkou šíři pohledů na regionální disparity a dokreslují dříve uvedená filozofická a systémová východiska pojímat regionální disparity jako multidimenzionální problém.

Pro další analýzy, ale zejména pro účely ovlivňování regionálních disparit nástroji regionální politiky je zapotřebí tyto různorodé pohledy na regionální disparity převést do „uchopitelné“ podoby. V této souvislosti je především nutné stanovit, která hlediska budou použita pro *klasifikaci* regionálních disparit, a která hlediska budou považována za *atributy* identifikovaných regionálních disparit.

Tato východiska vedla řešitele k tomu, že bylo analyzováno několik hledisek pro identifikaci, hodnocení, resp. klasifikaci regionálních disparit. Jde o hlediska: časové, měřitelnost, teritorialitu, ovlivnitelnost, způsob vzniku a dopady regionálních disparit, která jsou považována za základní atributy disparit.

Pokud jde o klasifikaci regionálních disparit, na současné úrovni poznání lze doporučit jako určující klasifikační hledisko hledisko věcné, se základním členěním na regionální disparity sociální, ekonomické a územní, ke kterému se také kloní většina renomovaných autorů.

Provedené analýzy prokázaly, že existence regionálních disparit je objektivním jevem, jehož specifickou stránkou je možnost nebo nemožnost ovlivňování jeho budoucího vývoje. Je zřejmé, že část disparit nelze ovlivňovat vůbec (zejména disparity fyzického charakteru). U ovlivnitelných disparit je vzhledem k jejich charakteru významné poznání, které z nich je žádoucí ovlivňovat a jakým směrem – jaký by měl být charakter vývoje disparity – konvergenční či divergenční.

Při ovlivňování vývoje disparity se jako nejúčelnější jeví působení přímo na hnací síly způsobující disparitu, čímž lze mnohdy v různé míře ovlivnit i disparity s ní korelující.

Při využití navržené soustavy indikátorů regionálních disparit musíme tedy nejdříve zvážit, zda je daná disparita vůbec ovlivnitelná, zda ji potřebujeme ovlivňovat a pokud ano, jakým směrem.

Výše uvedené však bude účelné jen tehdy, pokud budeme schopni nalézt a charakterizovat takové regionální disparity, jejichž srovnávání má racionální smysl. Jen tak lze na území regionů analyzovat existující jevy a procesy s různými příčinami, dopady a možnostmi ovlivňování. Chápání racionality však může být v průběhu času různé.

Rozdílnost pohledů na klasifikaci kritérií pro popis a analýzu regionálních disparit, které nabízí teorie i praxe, zakládá poměrně širokou bázi variant metodických přístupů k regionálním

disparitám, jejich pojetí a vyjádření indikátory a nás utvrzuje v názoru, že neexistuje pouze jeden objektivně správný postup. Je ale třeba brát v úvahu, že koncepty, které zejména v České republice a také v orgánech Evropské unie již získaly široký konsensus (Strategie udržitelného rozvoje ČR, Strategie regionálního rozvoje ČR, strukturální ukazatele EU atd.), jsou pro volbu systémové dekompozice disparit do úrovně deskriptorů a indikátorů vhodným vodítkem.

Ke zkoumaným metodám hodnocení regionálních disparit je třeba konstatovat že, všech sedm námi vybraných metod má svá pro a proti. K hodnocení regionálních rozdílů se nám jako nejvhodnější jeví využití bodové metody a metody normované proměnné, s jejichž pomocí jsme schopni poměrně rychle a kvalitně získat dostatečně hodnotné informace o vývoji regionálních disparit.

Je však možné konstatovat, že jako poměrně vhodné se nám jeví také metody škálování a metoda průměrné odchylky. Naopak za zcela nevhodné či poněkud zkreslující můžeme označit použití zbývajících dvou metod, tj. vzdálenosti od fiktivního bodu a souhrnného indexu. Z tohoto závěru se odvíjejí také orientace další fáze výzkumu metod hodnocení regionálních disparit.

Mezinárodní srovnání regionálních disparit vychází z přístupu Evropské unie k disparitám odvozenému z filosofie soudržnosti, která je jedním z klíčových principů a cílů Společenství a je pravidelně hodnocena Evropskou komisí.

Statistiky na národní úrovni i na úrovni Eurostatu obsahují řadu regionálních ukazatelů, avšak jejich naplnění konkrétními a aktuálními daty je v jednotlivých zemích značně odlišné. Srovnávání regionálních disparit ve zkoumaných zemích Evropské unie se proto v této průběžné výzkumné zprávě omezuje jen na vybraný soubor tzv. strukturálních ukazatelů a ukazatelů používaných pro hodnocení soudržnosti Evropské unie.

Analyzované země uplatňují různé přístupy k regionální politice a regionálním disparitám. Zatímco v Německu a Rakousku je hlavní váha intervencí přenesena na úroveň spolkových zemí, v Maďarsku, Polsku a na Slovensku ještě převládá centralizovaná exogenní orientace regionální politiky a to zejména proto, že finanční zdroje regionálního rozvoje pochází ve značné míře z unijního rozpočtu.

Řešení regionálních disparit je ve všech analyzovaných zemích podtextem a původním východiskem regionální politiky, avšak v Rakousku a Německu je již kladen silný důraz na endogenní faktory rozvoje, zvyšování potenciálu regionů a nespolehání se na realokaci národních nebo evropských zdrojů.

8.2 Další orientace výzkumu regionálních disparit

Další postup výzkumných prací je odvozen od plánu věcného a časového postupu jednotlivých etap prací na úkolu WD-55-07-1 „Regionální disparity v územním rozvoji ČR – jejich vznik, identifikace a eliminace“.

V následující etapě od 1.4.2008 do 31.3.2009 je hlavní náplní prací řešitelského týmu aktivita A402, jejímž cílem je:

„Navržení systémového a metodického rámce pro identifikaci a klasifikaci územních disparit. Provedení systémové dekompozice regionálních disparit v České republice a deskripce jejich relevantních vazeb“.

Obsahově bude předmětem dalšího zkoumání regionálních disparit:

- v teoretických, metodologických a systémových otázkách:
  - prohloubení poznání regionálních disparit ve vztahu k teoriím regionálního rozvoje z hlediska příčin regionálních disparit a základních tendencí regionálního rozvoje,
  - rozpracování atributů regionálních disparit,
  - specifikace typů regionálních disparit jako základního hlediska jejich systémové dekompozice a klasifikace,
- v identifikaci, měření a vyhodnocování regionálních disparit:
  - systémová dekompozice regionálních disparit v České republice,
  - návrh deskriptorů a indikátorů pro identifikaci dle vymezených problémových oblastí (ekonomické, sociální, územní),
  - případová studie uplatnění navržených metod hodnocení disparit pro vybrané části navržené „Soustavy indikátorů regionálních disparit pro Českou republiku“.
- v mezinárodním srovnávání regionálních disparit:
  - komparativní analýza pojetí, přístupů a využití regionálních disparit v regionálním managementu České republiky a pěti střeoevropských zemí (Polska, Slovenska, Maďarska, Německa a Rakouska),
  - případové studie klíčových disparit a jejich řešení ve vybraných zemích střeoevropského prostoru.

LITERATURA

- [1] ADAYLOT, P. *Regional and communal economy*, Paris:Economica, 1985
- [2] AYDALOT, P. (1985): *Régionale et Urbaine*, Paris: Economica.
- [3] AUFHAUSER, E., HERZOG, S., HINTERLEITNER, V. OEDL-WIESER, T., REISINGER, E. (2003). *Grundlagen für eine „Gleichstellungsorientierte Regionalentwicklung“: Endbericht. Studie im Auftrag des Bundeskanzleramts*, Abteilung IV/4. Wien: Institut für Geographie und Regionalforschung Universität Wien, 2003.
- [4] AMENDOLA, A. - CAROLEO, F.E. -COPOLLA,G. (2004): *Regional Disparities in Europe*. Discussion Paper Nr. 78. Salerno: Centro di Economia del Lavoro e di politica economica.
- [5] ARMSTRONG, H.W.: *European Union Regional Policy: Reconciling the Convergence and Evaluation Evidence*. In: Cuadrado-Roura,J., Pavellada,M. (eds.): *Regional Convergence in the European Union. Facts, Prospects and Policies*. Berlin: Springer-Verlag, 2002.
- [6] ARMSTRONG, H. – TAYLOR, J.: *Regional Economics & Policy*. Harvester Wheatsheaf, London, 1993.
- [7] BARRO, R., SALA i MARTIN, X.: *Economic Growth*, McGraw Hill, New York, 1995.
- [8] BERKA, K.: *Měření – pojmy, teorie, problémy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1977.
- [9] BLAŽEK, J. – UHLÍŘ, D.: *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Karolinum, UK, Praha, 2002.
- [10] CUADRADO-ROURA, J.R.: *Regional Convergence in the European Union: From Hypothesis to the actual Trends*. The Annals of Regional Science, Springers-Verlag, 2001.
- [11] CUADRADO-ROURA - PARELLADA, M. (eds.): *Regional Convergence in the EU*. Springer, 2002.
- [12] CUFFARO, M. - CRACOLICI, M.F. - NIJKAMP, P.: *Measuring the Performance of Italian Regions on Social and Economic Dimensions*, 2007.
- [13] ČSÚ: *Krajské ročenky* [on-line]. 2007. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>.
- [14] ČSÚ: *Regiony, města, obce*. [on-line] in: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/regiony_mesta_obce_souhrn
- [15] DE_NSRF (2008). FEDERAL MINISTRY OF ECONOMICS AND TECHNOLOGY. National Strategic Reference Framework for the EU Structural Funds in Germany 2007–2013 [on-line]. January 2008. Dostupné z: <<http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/M-O/nationaler-strategischer-rahmenplan-englisch,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf> >.
- [16] DRAXL, P., SCHNEIDEWIND, P., DOWNES, R. BUCEK, M. (2004). *Evaluation of the Structure and System of Regional Management in Austria*. Vienna: Bundeskanzleramt, ösb Cconsulting.
- [17] EEA Integrated Assessment Portal. *The DPSIR framework used by the EEA*. [on-line]. 2007. Dostupné z: <http://integratedassessment.ew.eea.europa.eu/knowledge_base/Frameworks/doc101182>.

- [18] ESPON: *ESPON 3.1 Integrated Tools for European Spatial Development. Final Report A*. Bonn: Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung, 2004.
- [19] EUROPEAN COMMISSION (2004). *A New Partnership for Cohesion: Convergence, Competitiveness, Co-operation – Third Report on Economic and Social Cohesion*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, COM/2004/107, 2004.
- [20] EUROSTAT. *General and regional statistics*. [on-line]. 2007. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?pageid=0,1136162,0_45572073&_dad=portal&_schema=PORTAL>.
- [21] EUROSTAT. *Structural Indicators Website* [online]. 2008. Dostupné z: <<http://ec.europa.eu/Eurostat/structuralindicators>>.
- [22] EVROPSKÁ KOMISE: *Rostoucí regiony, rostoucí Evropa. 4. zpráva o hospodářské a sociální soudržnosti*. Lucembursko: Úřad pro úřední tisky EK, 2007. ISBN 92-79-05700-7, 2007.
- [23] FARRUGIA, N., GALLINA, A.: *Developing Indicators of Territorial Cohesion*. Federico Caffé Centre Research Reports Nr. 1/2008.
- [24] FAZIO, G.; PIACENTINO, D.; VASSALLO E.: Regional Disparities and Public Policies in Italy: Some considerations in light of a performance analysis. ERSA conference paper No. 439 [online] dostupné na <http://www.ersa.org>, 2006
- [25] FELSENSTEIN, D., PORTNOV, B. A. (eds), *Regional Disparities in Small Countries*, (Advances in Spatial Science). 1st ed. Berlin:Springer, 2005. 333 s. ISBN: 3-540-24303-8.
- [26] FUENTE, A.: *Convergence across Countries and Regions. Theory and Empiries*. Instituto de Análisis Económico, 2002.
- [27] GAJDOŠ, P. - PAŠIAK, J.: *Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie*. Bratislava: SAV, 2006.
- [28] HAMPL, M. A KOL.: *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*, PŘF UK, Praha, 2001.
- [29] HANČLOVÁ, J. – TVRDÝ, L.: *Classification of the Regions*. In: Ramík, J. et al.: *Multiregional and Regional Models*. VŠB-TU Ostrava, 2004.
- [30] HANDWÖRTERBUCH DER RAUMORDNUNG: Hannover: Akademie für Raumordnung und Landesplanung, 1995.
- [31] HLOUŠEK, J.: *Využití vícerozměrných statistických metod při hodnocení krajů*. [on-line] in: <http://www.agris.cz/etc/textforwarder.php?iType=2&iId=139319&PHPSESSID=d8>
- [32] HU_Concept: THE GOVERNMENT OF THE HUNGARIAN REPUBLIC. *National Regional Development Concept* [online]. Budapest: VÁTI, 1998. Dostupné z: <http://www.vati.hu/main.php?folderID=3105>, 1998
- [33] HU_NSFR: THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF HUNGARY. *The New Hungary Development Plan – National Strategic Reference Framework of Hungary 2007 – 2013* [online]. 2007. Dostupné z: http://tpik.elte.hu/file/MFT_angol.pdf, 2007
- [34] HU_Stat (2008). *Központi Statisztikai Hivatal* [online]. Dostupné z: <http://portal.ksh.hu>, 2008.
- [35] HUMMELBRUNNER, R., LUKESCH, R.: *Instruments to work with Social Systems in Regional Development*. Graz: ÖAR Regional Beratung, 2002.

- [36] JÍLEK, J.: *Metody mezinárodního srovnávání*. 1. vyd. Praha: VŠE, 1996.
- [37] KADEŘÁBKOVÁ, A. a kol.: *Proces konvergence v nových členských zemích EU*. Working paper CES VŠEM 6/2007. Praha: VŠEM. 2007, 68 s. ISSN 1801-2728
- [38] KAHOUN, J.: *Ukazatele regionální konkurenceschopnosti v České republice*. Working paper CES VŠEM 5/2007. [online]. Praha: VŠEM. 2007, 35 s. URL: <http://www.vsem.cz>
- [39] KLAASSEN, L.H. - VANHOVE, N.: *Regional Policy: A European Approach*. Avebury, 1987.
- [40] KOLEKTIV AUTORŮ: *Stručný statistický slovník pro hospodářské pracovníky*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1967.
- [41] KOMISE ES. *Sdělení Komise Rady a Evropského Parlamentu o přestupu strategie udržitelného rozvoje*. Brusel, 13.12.2005.
- [42] LESER, H. (ed.): *Diercke-Wörterbuch der Allgemeinen Geographie* 1. Braunschweig, 1993.
- [43] LIPSHITZ, G.: *Regional Disparities: The Canadian Case in the Theoretical Context*. 1995 <http://www.lib.unb.ca/Texts/CJRS/Fall95/lipshitz.htm>
- [44] MOLLE, W. *European cohesion policy*. 1st ed. Oxon:Routledge, 2007. 347 s. ISBN: 978-0-415-43812-4.
- [45] MYRDAL, G.: *Economic Theory and Under-developed Regions*. London, Gerald Duckworks, 1957.
- [46] NIJKAMP, P.: *Regional Development as Self Organized Converging Growth*. Amsterdam: Free University, 2007.
- [47] *Obnovená strategie EU pro udržitelný rozvoj*. Brusel: Rada Evropské unie, 2006. Dostupné z: <[http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFHD4PB3/\\$FILE/st_ur_eu_cs06.pdf](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFHD4PB3/$FILE/st_ur_eu_cs06.pdf)>.
- [48] OECD: *Geographic Concentration and Territorial Disparity in OECD Countries*. OECD Publications Service, Paris, 2002.
- [49] OECD: *Geographic Concentration and Territorial Disparity in OECD Countries*. OECD Publications Service, Paris, 2003.
- [50] PELÁN, J. F., MARKOVÁ, L.: *Simplicistní model hodnocení konkurenceschopnosti regionů*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Liberecké ekonomické fórum 2007. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 971 – 976. ISBN 978-80-7372-243-2.
- [51] PL_NSRLF: MINISTRY OF REGIONAL DEVELOPMENT. *Poland National Strategic Reference Framework 2007 – 2013 in support of growth and jobs* [online]. 2006. Dostupné z: <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/NR/rdonlyres/733590C1-490B-4902-B242-42E946DC315B/21234/NSRF_140206r.pdf>.
- [52] PL_Strat: MINISTERSTWO ROZWOJU REGIONALNEGO. *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015* (National Development Strategy of Poland 2007 – 2015) [online]. 2006. Dostupné z: <<http://www.mrr.gov.pl/english/SRK/>>.
- [53] PRUŠVIC, D., VLACH, J.: *Jednotkové náklady práce – analýza vývoje a úrovně*. Praha: VÚPSV. 2006. ISBN 80-87007-11-5
- [54] RAPANT, P.: *Úvod do geografických informačních systémů*. Ostrava, HGF VŠB-TU, 2002. [on-line] in: <<http://gisak.vsb.cz/livecd/texty/UGIS.pdf>>.

- [55] REGIONAL DISPARITIES AND COHESION: *What Strategies for the Future. Study*. Brussels: European Parliament, 2007.
- [56] SACK, R.D., *Human Territoriality, In Theory and History*, 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. ISBN-10: 0521311802, ISBN-13: 978-0521311809.
- [57] SALA-I-MARTIN, X.: Regional Cohesion: Evidence And Theories Of Regional Growth And Convergence. *European Economic Review*. No. 40. London: ESAAE, 1996. s. 1325-1352. ISSN: 0014-2921.
- [58] SLOBODA, D.: Slovensko a regionálne rozdiely. Teórie, regióny, indikátory, metódy. Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika, Bratislava, 2006.
- [59] Spěváček, V.: Národohospodářská poptávka a makroekonomická rovnováha. Working paper CES VSEM 4/2006. [online]. Praha: VSEM. 2006, 52 s. URL: <http://www.vsem.cz>
- [60] *Statistik Austria* [online]. 2008. Dostupné z: < <http://www.statistik.at/>>.
- [61] *Státní politika životního prostředí 2004-2010*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2004. 56 s. ISBN 80-7212-283-5.
- [62] STRAT.AT: *Nationaler Strategischer Rahmenplan Österreich 2007-2013*. Wien: ÖROK, 2006.
- [63] *Strategie hospodářského růstu České republiky – souhrn*, Rada pro výzkum a vývoj, Praha, 2005, [on-line] in: <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=13633>
- [64] *Strategie hospodářského růstu České republiky*, Rada pro výzkum a vývoj, Praha, 2005, [on-line] in: <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=13633>
- [65] *Strategie regionálního rozvoje České republiky*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2000. Dostupné z: < <http://old.mmr.cz/upload/1090484712strategie.doc>>.
- [66] *Strategie regionálního rozvoje České republiky pro léta 2007-2013*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2006. 109 s. Dostupné z: http://old.mmr.cz/upload/files/Regionalni%20politika/SRR_dokument.doc,
- [67] *Strategie udržitelného rozvoje České republiky*, Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2004. 59 s. Dostupné z [http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPISF7Z6L7V/\\$FILE/SUR%20ČR_FINALlistopad2004.pdf](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPISF7Z6L7V/$FILE/SUR%20ČR_FINALlistopad2004.pdf),
- [68] SZALÓ, P.: *Regional Development. Regional development task for the coming years*. Budapest: VÁTI, 2002.
- [69] TIEPOH, M.G.N. - DRESSLER, J. - BURNS, M.: 6. *Regional Disparity*. New Rural Economy Project, Phase 2. The Canadian Rural Revitalization Foundation, September, 2004.
- [70] TONDL, G.: *Neue Impulse für die österreichische Regionalpolitik durch die EU-Strukturfonds*. IEF Working Paper Nr. 19. Mai 96, WU Wien, 1996.
- [71] VANHOVE, N.: *Regional Policy: A European Approach*. 3rd ed. Aldershot: Ashgate, 1999.
- [72] VITURKA, M.: *Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení*. Politická ekonomie, č. 5/2007.
- [73] VORAUER, K.: *Europäische Regionalpolitik-Regionale Disparitäten*. Münchener Geographische Hefte, 1997. ISBN 3-932820-01.

- [74] WISHLADE, F., YUILL, D. (1997): *Measuring Disparities for Area Designation Purposes: Issues for the European Union*. Regional and Industrial Policy Research Paper Number 24. [online]. Glasgow: European Policies Research Centre, 1997. URL: http://www.eprc.strath.ac.uk/eprc/Documents/PDF_files/R24MeasDispforAreaDesignationPurposes.pdf
- [75] ZAMRAZILOVÁ, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti. Working paper CES VŠEM 7/2006. [online]. Praha: VŠEM. 2006, 61 s. URL: http://www.vsem.cz/data/docs/gf_WPNo706.pdf

PŘÍLOHY

Přílohy této průběžné výzkumné zprávy jsou prezentovány formou samostatných publikací.

Jsou jimi výzkumné studie:

- **Vznik regionálních disparit, jejich pojetí, charakteristika a klasifikace**
- **Identifikace, dekompozice a hodnocení regionálních disparit**
- **Regionální disparity v mezinárodním srovnání**